

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIÁLNÍ PRÁCE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Specifika sociální práce s ukrajinskými uprchlíky pohledem sociálních pracovníků z vybraných pražských organizací

Specifics of social work with Russia-Ukrainian war refugees from the perspective of Czech Social Workers

Natali Hoffmannová

Praha 2023

Vedoucí práce: Mgr. Jan Matěj Bejček

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu Mgr. Janu Matějovi Bejčkovi, za jeho vstřícný přístup, rady a podporu při psaní práce. Dále bych ráda poděkovala Mgr. Kateřině Cidlinské, Ph.D., za její ochotu a připomínky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 5. 8. 2023

.....

Natali Hoffmannová

Abstrakt:

Bakalářská práce se zabývá specifiky, která doprovází sociální práci s ukrajinskými uprchlíky v souvislosti s ozbrojeným konfliktem probíhajícím na Ukrajině. V teoretické části nejprve představuji pojmy související s tímto tématem a práci s uprchlíky v České republice. Následně se věnuji kontextu situace, ve které do České republiky přicházejí ukrajinští uprchlíci, jejich charakteristice, reakci ze strany státu, neziskových organizací a české společnosti a také sociálním službám, které jsou těmto klientům poskytovány. Praktickou část potom tvoří analýza polostrukturovaných kvalitativních rozhovorů se sociálními pracovníky z pražských neziskových organizací pracujících s migranty.

Klíčová slova:

sociální práce, sociální pracovník, váleční uprchlíci, Ukrajina, dočasná ochrana

Abstract:

The bachelor thesis deals with specifics accompanying social work with Ukrainian refugees related to the Russian-Ukrainian war. The theoretical part introduces concepts associated with this topic and social work with refugees in the Czech Republic. Then it contains the context of the situation where Ukrainian refugees arrive in the Czech Republic, their characteristics, and how the state sphere, non-governmental organisations and Czech society reacted to them. Also, social services provided to the refugees are discussed. The practical part includes an analysis of semi-structured qualitative interviews with social workers from Prague non-governmental organisations focusing on migrants.

Key words:

social work, social worker, war refugees, Ukraine, temporary protection

Obsah

1	Úvod	7
2	Vymezení základních pojmů.....	8
2.1	Sociální práce	8
2.2	Sociální pracovník.....	8
2.3	Nepříznivá sociální situace	9
2.4	Sociální služby	9
2.4.1	Sociální poradenství.....	10
2.4.2	Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi	11
2.5	Interkulturní práce	11
2.6	Uprchlík.....	11
2.6.1	Falešný uprchlík.....	12
2.7	Mezinárodní ochrana.....	12
2.8	Dočasná ochrana	13
2.9	Adaptace.....	14
2.10	Integrace	14
2.10.1	Státní integrační program.....	14
2.10.2	Integrace ukrajinských uprchlíků.....	15
3	Sociální práce s uprchlíky v České republice.....	16
3.1	Vývoj.....	16
3.2	Uprchlíci jako cílová skupina.....	16
3.2.1	Principy práce s uprchlíky	17
3.2.2	Specifika práce s uprchlíky	17
3.3	Sociální služby	18
3.3.1	Sociální služby poskytované veřejnými orgány	18
3.3.2	Ostatní subjekty poskytující sociální služby.....	19
4	Kontext situace ukrajinských uprchlíků	20

4.1	Ruská invaze na Ukrajině.....	20
4.1.1	Vývoj situace na Ukrajině.....	20
4.2	Ukrajínští uprchlíci.....	21
5	Reakce státních aktérů na rusko-ukrajinskou válku	23
5.1	Lex Ukrajina.....	23
5.2	Vláda ČR.....	24
5.2.1	Ministerstvo vnitra.....	25
6	Reakce nestátních aktérů na rusko-ukrajinskou válku se zaměřením na Prahu	28
6.1	Charita ČR.....	28
6.2	Diakonie	28
6.3	AMIGA	28
6.4	META	29
6.5	Multikulturní centrum Praha	29
6.6	Sdružení pro integraci a migraci	29
6.7	Inbáze	29
6.8	Organizace pro pomoc uprchlíkům.....	30
6.8.1	Iniciativa Hlavák.....	30
6.9	Člověk v tísni	30
6.10	Další pomoc.....	30
7	Reakce české společnosti na rusko-ukrajinskou válku	32
7.1	Vývoj solidarity.....	32
7.2	Možné příčiny solidarity	33
8	Dosavadní vývoj situace ukrajinských uprchlíků.....	34
8.1	Shrnutí dosavadní situace.....	34
8.2	Aktuální stav	34
9	Sociální služby využívané ukrajinskými uprchlíky se zaměřením na Prahu..	36

9.1	Mimořádné dotace.....	36
9.2	Poskytování sociálních služeb ukrajinským uprchlíkům v Praze	37
10	Metodologická část	38
10.1	Cíl výzkumu a výzkumné otázky	38
10.2	Kvalitativní metoda výzkumu	38
10.3	Výzkumný vzorek	39
10.4	Sběr dat.....	40
10.5	Metoda analýzy dat.....	40
10.6	Etická stránka výzkumu	43
11	Výsledky výzkumu	44
11.1	Shrnutí	53
12	Závěr	55
13	Seznam použitých zdrojů	57
14	Přílohy.....	68

Seznam zkratk

CNPUU.....	Centrum následné podpory uprchlíkům z Ukrajiny
KACPU.....	Krajské asistenční centrum pomoci Ukrajině
MPSV.....	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT.....	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV	Ministerstvo vnitra
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
OAMP.....	Odbor azylové a migrační politiky
OPU.....	Organizace pro pomoc uprchlíkům
SAS.....	Sociálně aktivizační služba
SIMI.....	Sdružení pro integraci a migraci
SUZ.....	Správa uprchlických zařízení
SAS.....	Sociálně aktivizační služba
VZP.....	Veřejná zdravotní pojišťovna
ZZS.....	Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách

1 Úvod

Jen co pominula pandemie COVIDU-19, zasáhla Českou republiku i Evropu jako celek válka na Ukrajině vyvolaná vojsky Ruské federace, probíhající od 24. 2. 2022. Oproti jiným válečným konfliktům dopadá na české občany tíživěji - a to například svou blízkostí, s tím spojenou obavou z rozšíření války či uprchlickou vlnou, s kterou se Česká republika od počátku ruské invaze potýká.

Právě ukrajínští uprchlíci, konkrétně možnosti jejich podpory, jsou ústředním tématem této práce. Z různých důvodů zaměřilo nezanedbatelné množství z nich právě do České republiky a pro svou zjevnou nepříznivou sociální situaci se povětšinou stali na kratší či delší dobu uživateli sociálních služeb. Práci s nimi ovlivňuje nejistý vývoj celé situace, nutnost rychlé reakce či bezprecedentní množství těchto osob.

Již před válkou probíhala v České republice sociální práce s uprchlíky, přičemž u nich můžeme (stejně tak jako u jiných cílových skupin) mluvit o specifikách, která tuto práci doprovází. Dosud žádná uprchlická vlna na našem území ovšem nebyla natolik početná jako vlna ukrajinských uprchlíků. Spolu s dalšími specifiky nastalé situace se tato skupina může jevit určitým způsobem odlišná od jiných uprchlíků nebo cizinců, s kterými se sociální pracovníci setkávají.

Ukrajinské uprchlíky mimo jiné odlišuje rozsah pomoci, který se jim od počátku války dostával jak od státních, tak i nestátních aktérů. Díky mechanismu dočasné ochrany mohou vstupovat na pracovní trh, účastnit se na systému zdravotního pojištění, při příchodu a při splnění určitých podmínek mohou čerpat humanitární dávku, solidární příspěvek potom podporuje poskytovatele bezplatného ubytování pro uprchlíky. Významnou kapitolou je také solidarita českých občanů, která se projevovala například dobrovolnickými aktivitami, sbírkami peněz, potravin, oblečení či jiného vybavení nebo právě ubytováním ukrajinských uprchlíků.

Cílem této práce je zjistit, zda je sociální práce s ukrajinskými uprchlíky něčím specifická, případně o jaká konkrétní specifika se jedná. V této souvislosti se chci zaměřit na faktory (např. kulturní blízkost), které podle mého tuto práci mohou ovlivňovat, potřeby uprchlíků i specifika vnímaná sociálními pracovníky neziskových organizací. Zkoumám také to, jak tato situace proměňuje sociální práci jako celek.

Tento text zahrnuje právní stav ke dni 7. 3. 2023.

2 Vymezení základních pojmů

2.1 Sociální práce

Sociální práce představuje společenskovední disciplínu a praktickou činnost, která se zaměřuje na sociální problémy – např. chudobu, diskriminaci konkrétních skupin, migraci nebo kriminalitu. Tyto jevy jsou v rámci tohoto oboru odhalovány, vysvětlovány, zmírňovány a řešeny (Matoušek, 2016).

Za zdroje sociální práce můžeme označit především solidaritu a ideu univerzálních lidských práv. Solidarita je v naší kultuře založena na konceptu bližního, kterým může být kdokoliv. Univerzální lidská práva jsou obsažena v mezinárodních a národních právních dokumentech¹. Uplatňování lidských práv a dodržování sociální spravedlnosti představují principy sociální práce (Matoušek, 2013).

2.2 Sociální pracovník

Sociální pracovník zaujímá roli realizátora úkonů praktické sociální práce a poskytuje sociální pomoc jednotlivci, skupině či komunitě. Očekává se od něj, že bude s klientem společně hledat zdroje pro řešení jeho nepříznivé sociální situace, podporovat ho a směřovat k přijmutí vlastní zodpovědnosti (Ondrušová & kol, 2009).

Matoušek a kol. (2013), coby obecné předpoklady a dovednosti sociálního pracovníka, zdůrazňuje fyzickou zdatnost a inteligenci, přitažlivost (náklonnost ze strany klienta), důvěryhodnost a komunikační dovednosti. Ondrušová a kol. (2009) vnímá jako klíčové předpoklady motivaci, znalost konkrétních nástrojů sociální politiky, znalost metod, forem a prostředků sociální práce a znalost fyziologických procesů probíhajících u klienta.

Podle Zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. (dále jen ZSS) § 110 se pro výkon povolání sociálního pracovníka předpokládá: „...*plná svéprávnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost podle tohoto zákona.*“

---

¹ Všeobecná deklarace lidských práv (1948)
Listina základních práv a svobod

2.3 Nepříznivá sociální situace

ZSS stanovuje, že sociálně nepříznivou situací je

„...oslabení nebo ztráta schopnosti z důvodu věku, nepříznivého zdravotního stavu, pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí, ohrožení práv a zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby nebo z jiných závažných důvodů řešit vzniklou situaci tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením, ...“

Uprchlíci se mohou nacházet v nepříznivé sociální situaci ať už kvůli znevýhodňujícímu prostředí, krizové sociální situaci nebo z jakéhokoliv jiného důvodu zmíněného výše. Takoví klienti se mohou potýkat s prožitými traumaty nebo nejistotou ohledně jejich postavení v nové hostitelské zemi (Günterová, 2010).

V důsledku ozbrojeného konfliktu na Ukrajině do České republiky přichází nezanedbatelné množství válečných uprchlíků, k 7. 3. 2023 zde získalo institut dočasné ochrany 446 962 z nich (Ministerstvo vnitra České republiky, 2023a). Kromě ztráty domova a neustálého ohrožení tuto válku bohužel provází také cílené zabíjení a mučení civilistů, znásilňování žen a jiné válečné zločiny, které mohou mít vliv na stav osob přicházejících v důsledku války do České republiky. (Gáfríková, 2022). Ti při příjezdu musí řešit například získání statutu dočasné ochrany, zajištění zdravotní péče, umístění dětí do mateřských či základních škol, zajištění ubytování nebo pracovní uplatnění.

2.4 Sociální služby

Podle ZSS sociální služby představují *„činnost nebo soubor činností podle tohoto zákona zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení, ...“*

Sociální služby se dělí na sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. V rámci sociálního poradenství jsou klientům poskytovány informace k řešení jejich nepříznivé sociální situace, služby sociální péče pomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost a služby sociální prevence se snaží zabránit sociálnímu vyloučení osob (*Co jsou sociální služby? - Oficiální stránky města Nýřany, n.d.*).

Forma poskytování sociálních služeb může být podle ZSS pobytová (klient je ubytován v zařízení sociálních služeb), ambulantní (klient dochází do zařízení) nebo terénní (sociální služba je poskytována v přirozeném prostředí klienta).

Poskytovatelem sociální služby mohou být územní samosprávné celky, jimi zřizované právnické osoby, další právnické osoby, fyzické osoby, ministerstvo, jím zřizované organizační složky státu nebo státní příspěvkové, nestátní neziskové nebo církevní organizace a spolky. Sociální služby chrání klienta tím, že konají svou činnost v jeho prospěch (Matoušek & kol., 2011).

Nyní zde představím dva nejčastější druhy sociálních služeb poskytované sociálními pracovníky, kteří jsou zapojeni do výzkumné části práce. Jedná se o sociální poradenství a sociálně aktivizační službu.

2.4.1 Sociální poradenství

Poradenství probíhá, pokud jeden subjekt poskytuje druhému subjektu odborné rady nebo návrhy a pomáhá mu při řešení určitého problému. Těmito subjekty mohou být jednotlivci, instituce i organizace (*Poradenství – Sociologická encyklopedie*, n.d.). Sociální poradenství se orientuje pomoc s řešením nepříznivé sociální situace nebo konkrétní potřeby klientů sociální služby.

Sociální poradenství rozlišujeme na základní a odborné. Základní sociální poradenství umožňuje osobám v obtížné sociální situaci získat informace o formách sociální pomoci, které jsou v dané lokalitě dostupné a o jiných možnostech a postupech při řešení této situace. Klienti jsou také informováni o subjektech poskytujících sociální pomoc a o podmínkách, za kterých je pomoc poskytována (Matoušek, 2016). Podle ZSS se jedná o základní součást všech druhů sociálních služeb, kterou je poskytovatel sociálních služeb povinen zajistit.

ZSS v § 37 dále přibližuje odborné sociální poradenství, které je: „*poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí a ve speciálních lůžkových zdravotnických zařízeních hospicového typu; zahrnuje též sociální práci s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností.*“

2.4.2 Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi

Podle ZSS je tato služba sociální prevence poskytována rodině s dítětem, jehož vývoj je ohrožen z důvodu dlouhodobé krizové situace. Podle potřeby dítěte a rodiny se jedná například o pomoc s navázáním kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutickou činností nebo výchovné, vzdělávací či aktivizační činnosti.

2.5 Interkulturní práce

Interkulturní práce představuje formu podpory vzájemné komunikace a soužití migrantů, majoritní společnosti a veřejných institucí. V České republice se vyvíjela od 90. let s příchodem cizinců a s tím související rostoucí potřebou zajistit jim profesionální služby v rámci pomáhajících profesí (Kolektiv autorů a autorek, 2014). Vykonávají ji především nevládní neziskové organizace, které mimo jiné postupně zavádějí koncept interkulturní asistence, komunitního tlumočení nebo interkulturní mediace (Lukešová, 2015).

Interkulturní pracovník poskytuje asistenci mezi migranty a veřejnými institucemi, napomáhá při integraci klientů do majoritní společnosti a podporuje takové soužití. V rámci efektivní interkulturní komunikace by pak měl ovládat daný jazyk, neverbální komunikaci, komunikační styl, hodnoty a názory. V neposlední řadě by měl být obeznámen s odlišným kulturním pozadím a sociálním prostředím klienta a respektovat ho i s jeho odlišnostmi (Lukešová, 2015).

2.6 Uprchlík

Uprchlíci – tedy lidé, kteří musí z různých důvodů nuceně opustit zemi nebo město, ve kterém do té doby žili – se v naší historii objevovali odjakživa (Kolektiv autorů, 2004). Ovšem až dvě nejničivější války ve 20. století vedly ke vzniku a přijetí Úmluvy OSN o právním postavení uprchlíků z roku 1951 (*Pilíř ochrany uprchlíků: Ženevská úmluva slaví 70 let*, n.d.).

Tento dokument, ve znění dodatkového Protokolu (1967), určuje ochranu, pomoc a práva náležící osobám s právním statutem uprchlíka a definuje uprchlíka jako osobu, která:

„...se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti; totéž

platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která vzhledem ke shora uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit. V případě osoby mající několik státních občanství, pojem "země jeho státního občanství" se týká všech zemí, jejichž je státním občanem; žádná osoba však nebude považována za zbavenou ochrany země své příslušnosti, pokud se bez závažného důvodu založeného na oprávněných obavách vzdala ochrany jedné ze zemí svého státního občanství."

Nejprve se Úmluva vztahovala pouze na evropské uprchlíky v kontextu II. světové války, přijetím Protokolu o právním postavení uprchlíků (1967) se však tato působnost rozšířila místně i časově. Také dnes Úmluva zůstává nejdůležitějším a v podstatě jediným mezinárodním dokumentem v oblasti ochrany uprchlíků. Zaručuje například svobodu náboženského vyznání, právo na soudní ochranu nebo ochranu před vyhoštěním do země, kde hrozí této osobě pronásledování. Zároveň požaduje dodržování zákonů přijímající země nebo prokázání toho, že obavy dané osoby z pronásledování jsou opodstatněné (*Pilíř ochrany uprchlíků: Ženevská úmluva slaví 70 let*, n.d.).

V případě regulérního statusu uprchlíka na území České republiky se jedná buď o žadatele o azyl, nebo o azylanta (držitele statusu uprchlík). Toto postavení lze přiznat také manželovi/manželce a nezletilým dětem cizince, který je uznaným uprchlíkem (Matoušek, 2016)

2.6.1 Falešný uprchlík

V souvislosti s pojmem „falešný uprchlík“ bývá zpochybňováno oprávnění žádosti o azyl s odkazem na nedostatečně vážné důvody k uprchlictví či skrývání „ekonomických“ zájmů (Topinka et al., 2015).

2.7 Mezinárodní ochrana

Mezinárodní ochrana znamená zaručení ochrany uprchlíkovi jiným než jeho domovským státem. Tato osoba se totiž dostává do situace, kdy ji její vlastní země pronásleduje nebo jí odpírá ochranu, kterou následně dotyčný musí hledat v jiné zemi (Palková, 2009).

Jedná se o ochranu, která je cizinci udělena formou azylu nebo doplňkové ochrany (zákon č. 325/1999Sb., o azylu). Žádost reprezentuje formální akt poskytnutí mezinárodní

ochrany před pronásledováním. Jejím podáním je zahájeno řízení o udělení mezinárodní ochrany (Topinka et al., 2015).

Azyl představuje ochranný pobyt, který je poskytován státním příslušníkům třetích zemí nebo osobám bez státní příslušnosti, pokud jim hrozí pronásledování z důvodů, které jsou vymezeny v zákoně o azylu (*Slovníček pojmů - Aktuální informace o migraci*, n.d.). Orgánem, který v České republice azyl uděluje, je Odbor azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR (Topinka et al., 2015).

Doplňková ochrana může být poskytnuta, pokud ministerstvo nevyhodnotí azylové důvody jako dostatečné, nicméně cizinec prokáže, že by se v případě návratu ocitl v nebezpečí. Na rozdíl od azylu je udělována na dobu určitou a po jejím uplynutí je přezkoumávána platnost důvodů, pro které byla udělena (*ŽADATELÉ O MEZINÁRODNÍ OCHRANU - Sdružení pro integraci a migraci*, n.d.)

2.8 Dočasná ochrana

Dočasná ochrana označuje ochranný institut výjimečné povahy, reagující na přílivy osob ze třetích zemí, kteří jsou nuceni z různých důvodů uprchnout ze zemí svého původu (*Slovníček pojmů - Aktuální informace o migraci*, n.d.). Jedná se o krizový mechanismus Evropské unie, který má za cíl poskytnout okamžitou a kolektivní ochranu postiženým osobám a zjednodušit podmínky vnitrostátních azylových systémů zemí Evropské unie (*Infografika - Dočasná ochrana vysídlených osob poskytovaná EU*, n.d.). Tento institut se v současné době vztahuje na ukrajinské uprchlíky.

V reakci na ruskou agresi na Ukrajině vstoupil 21. března 2022 v účinnost *Zákon o některých opatřeních v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace*.

Režim dočasné ochrany nyní mohou získat ukrajinští státní příslušníci, jejich rodinní příslušníci, státní příslušníci jiných zemí a osoby bez státní příslušnosti s udělenou mezinárodní ochranou, jejich rodinní příslušníci a státní příslušníci jiných zemí s trvalým pobytem na Ukrajině, kteří se nemohou vrátit do země svého původu. Všechny tyto osoby musely pobývat na Ukrajině dne 24. 2. 2022, nebo před tímto datem.

Držitelé dočasné ochrany mají mimo jiné Evropskou unií zaručené oprávnění k pobytu, přístup na trh práce a k bydlení, právo na sociální a lékařskou pomoc. Pokud se jedná o

děti nebo nezletilé mladistvé, je jim také umožněn přístup ke vzdělání a právo poručenství či opatrovnictví.

Dočasná ochrana může trvat nejméně po dobu jednoho roku (do 4. 3. 2023) a nejdéle tři roky v závislosti na tom, jak se bude vyvíjet situace na Ukrajině. Je udělována automaticky, nicméně vysídlené osoby by měly požádat o povolení k pobytu v zemi, ve které plánují přebývat.

Tyto osoby nemají vízovou povinnost a mohou se volně pohybovat 90 dnů po příjezdu na území Evropské unie. Mohou si také vybrat zemi Evropské unie, jejíž práva spojená s dočasnou ochranou chtějí užívat. Udělení dočasné ochrany není v rozporu s možností požádat o status uprchlíka nebo o jinou formu ochrany v zemích Evropské unie (*Infografika - Dočasná ochrana vysídlených osob poskytovaná EU*, n.d.).

2.9 Adaptace

Schopnost jednotlivce či skupiny přizpůsobit se danému prostředí označujeme jako adaptaci (Adaptace – Sociologická encyklopedie, n.d.). V souvislosti s imigranty hovoříme o sociální adaptaci, tedy o začleňování se do nového či změněného sociálního prostředí (Geist, 1992), která zároveň tvoří jeden z procesů integrace (Skalníková, 2006).

2.10 Integrace

Integrace vyjadřuje sjednocení, spojení částí celku nebo začlenění. Pokud mluvíme o společenské integraci, myslíme tím včleňování jedinců nebo skupin do společenského celku (Uherek, 2012). Podobně také integrace cizinců představuje proces začleňování těchto osob do majoritní společnosti. Cílem je dosáhnout nekonfliktního soužití cizinců a české společnosti (integrace cizinců. n. d.).

Podle Úmluvy o právním postavení uprchlíků z roku 1951, ve znění protokolu (1967) jsou pro úspěšnou integraci zapotřebí určité podmínky, mimo jiné v podobě socioekonomických a zákonných práv. Jedná se například o přístup ke vzdělání, na trh práce, ke státní sociální pomoci, možnost nabývat majetku nebo právo na svobodu pohybu. V České republice jsou za integraci cizinců zodpovědné veřejné orgány, které v této věci spolupracují s neziskovými organizacemi (Matoušek, 2016).

2.10.1 Státní integrační program

V § 68 zákona č. 325/1999 o azylu je Státní integrační program charakterizován jako: „program zaměřený na pomoc azylantům a osobám požívajícím doplňkové ochrany při zajištění jejich začlenění do společnosti.“ Oprávněné osoby jsou individuálně podporovány například v oblasti bydlení, zdravotní a sociální péče nebo orientace ve společnosti. V rámci programu také absolvují bezplatnou výuku českého jazyka.

2.10.2 Integrace ukrajinských uprchlíků

Přestože obvykle bývá v souvislosti s integrací uprchlíků využíván Státní integrační program, bezprecedentní situace ukrajinských uprchlíků (daná především vysokým počtem uprchlíků) si žádá komplexnější reakci. Výzkumná organizace PAQ Research (2022) a další proto vydaly studii Integrace ukrajinských uprchlíků v ČR 2022+ určenou především zástupcům veřejné správy.

V této studii jsou předkládány různá integrační doporučení se zaměřením na oblast bydlení, zapojení dětí do vzdělávání a využití kvalifikací v pracovním životě. Kromě toho zmiňují, že je také potřeba nezapomínat na další oblasti intervencí a služeb, jako je fyzická bezpečnost, psychologická podpora, zdravotní péče nebo informovanost a komunikace k uprchlíkům (PAQ Research, 2022).

V únoru 2023 byla v Poslanecké sněmovně projednávána novelizace zákona upravujícího pomoc Ukrajincům Lex Ukrajina IV se záměrem směřování k nižší podpoře od státu. Neziskové organizace upozorňují na to, že ačkoli je velká část příchozích Ukrajinců zapojena do pracovního procesu, přibývá také Ukrajinců, kteří žijí v příjmové chudobě. Může to být způsobeno tím, že musí často vykonávat nekvalifikované a tedy hůře placené profese a také proto, že nemají dostatečnou podporu od státu nebo od svých zaměstnavatelů k učení se českého jazyka (*Novelizace Lex Ukrajina zkomplikuje integraci uprchlíků, soudí odbornice na migraci Faltová, n.d.*).

3 Sociální práce s uprchlíky v České republice

3.1 Vývoj

Před začátkem II. světové války Československo poskytovalo ochranu desítky tisícům uprchlíků, především ze Sovětského svazu a nacistického Německa. Poválečný komunistický režim ovšem naopak uprchlíky spíše „produkoval“ a do Československa přicházely pouze osoby z dalších socialistických zemí (Pastrňák, 2008). Tito imigranti zde žili na základě mezivládních dohod, týkajících se studia nebo pracovních příležitostí (Matoušek, 2013).

Po pádu komunistického režimu se Česká republika stává díky svému znovu nabytému demokratickému zřízení nejprve zemí tranzitní a poté i cílovou (Kolektiv autorů, 2004). Dochází k velkému nárůstu migrace a stát se začíná zabývat komplexnějším řešením situace příchozích – včetně usídlení, zaměstnání nebo vzdělávání dětí (Pastrňák, 2008). Do České republiky přichází váleční uprchlíci především z Bosny a Hercegoviny, Kosova a Čechenska. Jejich situace je řešena udělením zvláštního institutu dočasné ochrany (Günterová, 2010).

V roce 2022 žádali o mezinárodní ochranu především státní příslušníci Ukrajiny, Turecka, Ruska nebo Gruzie. Nejpočetnější skupinou, která volí cestu nelegální migrace, jsou uprchlíci ze Sýrie (Ministerstvo vnitra České republiky, 2023b).

3.2 Uprchlíci jako cílová skupina

Uprchlíci tvoří specifickou cílovou skupinu v tom smyslu, že uprchlíkem se může stát téměř kdokoli (z lidského hlediska, z právního musí takový člověk splňovat určité podmínky, obsažené v podkapitole 1. 6 uprchlík). Tito lidé mají stejné biologické, psychické a sociální potřeby jako všichni ostatní. Odlišnosti oproti jiným klientům sociální práce spočívají ve specifickém právním postavení a v míře stresu, která provází jejich odchod ze země původu. V rámci této rozmanité skupiny je dobré věnovat zvýšenou pozornost tzv. zranitelným osobám, jako jsou například děti a mladiství bez doprovodu dospělé osoby, staří lidé nebo oběti extrémního násilí (Günterová, 2010).

Sociální pracovník uprchlíkům obvykle poskytuje sociální, psychologickou, právní, administrativní nebo technickou pomoc, také asistuje při zprostředkování materiální a

lékařské pomoci, případně i nabídky využití volného času (Bejček, 2016). Ideální spolupráce by měla tyto klienty stále více začleňovat do české společnosti (Kuric, 2010).

3.2.1 Principy práce s uprchlíky

Do jisté míry kopírují principy sociální práce s uprchlíky principy sociální práce se všemi ohroženými skupinami. Jedná se o tyto zásady:

- ochrana klientových práv a zájmů,
- respektování jeho důstojnosti a soukromí,
- zachování mlčenlivosti ohledně klientových sdělení,
- informování klienta o možnostech řešení jeho situace a s tím spojené zplnomocňování klienta,
- informování a aktivní pomoc při možnosti získání sociální pomoci od příslušných institucí,
- respektování jedinečnosti každého člověka

(Günterová, 2010)

Sociální pracovník by měl také v průběhu spolupráce reflektovat například to, které požadavky jsou pro klienta náročné vzhledem k jeho kulturní odlišnosti nebo v důsledku jeho odcizení a nedůvěry vůči většinové společnosti a jejím institucím. Měl by také vnímat, s jakými předsudky se klient potýká nebo k jakým zdrojům má ztížený přístup (Navrátil & Musil, 2000).

Obecně lze říci, že při práci s uprchlíky může sociální pracovník užívat zavedené metodické postupy, které ale musí přizpůsobovat realitě těchto osob. Kupříkladu udržování očního kontaktu či vytváření neformálního prostředí může být v rozporu s kulturními normami některých uprchlíků (Navrátil & Musil, 2000).

3.2.2 Specifika práce s uprchlíky

Odlišná kultura, ze které klient pochází, do značné míry určuje specifika spolupráce. Hovoříme zde o jazykové bariéře, odlišných významech nonverbálních gest nebo nahlížení na muže a ženu v klientově původním prostředí. Dalším specifíkem je změna sociálního zařazení, přičemž status uprchlíka je jedním z nejnižších možných postavení (Günterová, 2010).

Je potřeba, aby měl sociální pracovník na paměti, že emigrace silně stresuje a traumatizuje uprchlíka a jednal s ním proto trpělivě a citlivě. Pastrňák (2008) také ke specifikům této práce doplňuje potřebnou znalost sociokulturních a geopolitických souvislostí a mapování klientovy situace před odchodem z rodné země.

Někteří uprchlíci také po příchodu do nové země mohou zažívat kulturní šok, který se obvykle projevuje formou „*pocitu úzkosti, kdy dotyčný neví, jak se chovat, co očekávat, co je vhodné či nevhodné a jakým způsobem dosáhnout souladu mezi tím, co zná a tím, co je pro něj nové.*“ (Bejček, 2016, s. 56). Kromě kulturního šoku se tyto lidé mohou potýkat i s postraumatickou stresovou poruchou. Právě těmto osobám by měl sociální pracovník věnovat zvýšenou pozornost (Günterová, 2010).

Navzdory všem specifikům zůstává podstatné, že si jsou „*lidé jakékoliv kultury ve srovnatelných situacích více podobní než odlišní.*“ (Hendricks, 1993 cit. podle Günterové, 2010, s. 339).

3.3 Sociální služby

Nejvíce využívanou službou je sociální poradenství, po něm následují sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi (SAS) a terénní programy. Dále jsou uprchlíkům poskytovány služby telefonické krizové pomoci a sociální rehabilitace. (Topinka et al., 2015)

Sociální služby uprchlíkům v České republice poskytují jak státní, tak i nestátní subjekty.

3.3.1 Sociální služby poskytované veřejnými orgány

Nejvyšším orgánem státu, který provádí azylovou politiku, je Ministerstvo vnitra České republiky (MV ČR). Útvar tohoto ministerstva – Oddělení azylové a migrační politiky (OAMP) rozhoduje o žádostech o azyl a prostřednictvím Správy uprchlických zařízení (SUZ MV) jsou zřizována uprchlická střediska. SUZ MV také poskytuje uprchlíkům sociální služby (Günterová, 2010).

Tato sociální práce realizovaná státem probíhá především v přijímacích, pobytových a integračních střediscích. Hrozí zde nebezpečí, že sociální pracovníci budou příliš přehlcní byrokratickými úkony a z toho důvodu pro ně bude obtížnější řešit různé nestandardní situace a přistupovat ke klientům individuálně (Günterová, 2010).

3.3.2 Ostatní subjekty poskytující sociální služby

Sociální práci zacílené na migranty (mezi nimi „nucené migranty“ - uprchlíky) se věnují v České republice především nestátní neziskové organizace. Současně se věnují osvětě v této oblasti, chrání práva uprchlíků a upozorňují na mezery ve státním systému (Günterová, 2010).

Sociální pracovníci v těchto organizacích si mohou dovolit větší otevřenost a flexibilitu ve vztahu ke klientům (Günterová, 2010). Od státních sociálních služeb tyto organizace odlišuje například obvyklá práce s klienty v terénu, která se vyznačuje tím, že spolupráce probíhá pouze s těmi, kteří se aktivně podílí na řešení svého problému (Pastrňák, 2008). Zároveň se tyto organizace bohužel často musí potýkat s problémy týkajícími se zajišťování financí, lidských zdrojů a dublováním služeb (Trbola a Rákoczyová, 2011 in Topinka et al., 2015).

4 Kontext situace ukrajinských uprchlíků

4.1 Ruská invaze na Ukrajině

Ruská agrese na Ukrajině se zviditelňuje v roce 2014 v souvislosti s dlouhotrvajícími demonstracemi, při kterých Ukrajinci vyjadřovali svůj nesouhlas s příklonem prezidenta Janukovyče k Rusku. Na tyto nepokoje se rozhodl jeho ruský protějšek Vladimir Putin reagovat zahájením vojenské operace na přičlenění Krymského poloostrova ke své zemi (Kučerová, 2022). Odvolával se při tom na ochranu práv ruských a rusky mluvících občanů na Krymu a v jihovýchodní Ukrajině (*War in ukraine | global conflict tracker*, n.d.).

Ačkoliv zde tedy válečný konflikt probíhá již od roku 2014 (Kučerová, 2022), 24. 2. 2022 Putin proti Ukrajině vyhlásuje „zvláštní vojenskou operaci“ a poprvé tak dochází k masové ruské invazi do této země. Tímto dnem je zahájen dosud největší konflikt mezi těmito dvěma státy a současně také největší evropský konflikt od konce druhé světové války. (Urbanová et al., 2023) Cílem ruských vojsk je podle jejich prohlášení demilitarizace, denacifikace a ukončení údajné genocidy Rusů na území Ukrajiny (*War in ukraine | global conflict tracker*, n.d.). Pod touto záminkou zde nyní už více než rok ničí tato vojska městské obytné části, komunikační a dopravní infrastrukturu nebo vojenské základny (*War in ukraine | global conflict tracker*, n.d.).

Poškozením energetické infrastruktury je narušen také přístup k vodě, elektřině a vytápění. Ženy a děti jsou ohroženy genderově podmíněným násilím, sexuálním vykořisťováním a zneužíváním (*Ukraine refugee crisis: Aid, statistics and news | USA for UNHCR*, n.d.). Mezi další válečné zločiny, ke kterým zde dochází a které se vztahují také na další skupiny obyvatel, patří hromadné popravy nebo mučení (*War in ukraine | global conflict tracker*, n.d.).

Během konfliktu bylo dosud zraněno nebo zabito asi 100 tisíc Ukrajinců a téměř 200 tisíc Rusů. (Bigg, 2023) Došlo také k narušení globálního dodavatelského řetězce, zvýšení ceny potravin, paliv, jiných komodit (*Ukraine refugee crisis: Aid, statistics and news | USA for UNHCR*, n.d.) a z Ukrajiny utíkají do okolních států miliony válečných uprchlíků. V neposlední řadě nyní také hrozí více než kdy dříve riziko většího evropského konfliktu (*War in ukraine | global conflict tracker*, n.d.).

4.1.1 Vývoj situace na Ukrajině

Ačkoli byla na počátku invaze Ukrajina téměř všemi podceňovaná, ruským vojskům se ani po týdnech snažení nepodařilo dobýt Kyjev, hlavní město této země. Hned v březnu ovšem dochází k tzv. masakru v Buči, který po sobě zanechává stovky mrtvých těl civilistů se známkami mučení a znásilňování nalezených v hromadných hrobech. Podle údajů OSN bylo dosud v tomto měsíci zabito mnohem více civilních obyvatel, než v kterémkoli jiném (Bigg, 2023).

V květnu ruská armáda po týdnech bombardování, při kterém zemřelo tisíce civilistů (Bigg, 2023), dobyla strategické přístavní město Mariupol (*War in ukraine | global conflict tracker*, n.d.). Během léta potom Ukrajina coby „obilnice světa“ s Ruskem uzavírá dohodu o umožnění exportu ukrajinského obilí přes Černé moře, čímž se zmírňuje nastalá potravinová krize. (Askew, 2023) Zahajuje protiofenzívu v Chersonské oblasti a zaměřuje se na vojenskou infrastrukturu a leteckou základnu na Krymu (Bigg, 2023).

Ukrajíně se daří znovudobývat velké části severovýchodní oblasti Charkova (Bigg, 2023), načež Putin vyhláší částečnou mobilizaci a oficiálně anektuje Doněck, Cherson, Luhansk a Záporoží. (Askew, 2023) Den po jeho narozeninách potom dochází k explozi jednoho ze symbolů ruské okupace (Grim, 2022), Kerčského mostu, který spojoval Krym s Ruskem. Ruská armáda na tuto situaci reaguje nejrozsáhlejšími útoky za poslední měsíce, které zasahují vojenská a energetická zařízení i několik civilních oblastí (*War in ukraine | global conflict tracker*, n.d.).

V listopadu se ruská vojska stahují z Chersonu a o měsíc později Ukrajina útočí na vojenské základny v Rusku a později i na budovu v Doněcku. Rusové se poté přibližují k dobytí města Bakhmut, i když za cenu velkých ztrát. (Bigg, 2023) Také v dubnu 2023 stále probíhají boje o Bakhmut a mluví se o rostoucím napětí mezi ruským náčelníkem žoldáků Wagnerem Jevgenijem Prigožinem a ruským vojenským establishmentem (Askew, 2023).

4.2 Ukrajínští uprchlíci

V souvislosti s rusko-ukrajinskou válkou eviduje Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (*Ukraine refugee crisis: Aid, statistics and news | USA for UNHCR*, n.d.) k 7. 3. 2023 více než 8 milionů ukrajinských uprchlíků po celé Evropě. Jedná se asi o jednu pětinu celkové ukrajinské populace (*CRAM: Centre for research and analysis of migration - ukraine crisis*, n.d.). Česká republika je v současné době (březen 2023) zemí

s 4. nejvyšším odhadovaným počtem uprchlíků z Ukrajiny na světě (*Ukrainian refugees by country 2023* | Statista, n.d.) a spolu s Estonskem na prvním místě v počtu uprchlíků na 1000 obyvatel (*Ukrainian refugees by country 2023* | Statista, n.d.).

Nejvíce osob přišlo do České republiky hned z počátku invaze, v únoru a březnu roku 2022. Od té doby počet příchozích klesal a mírně pak vzrostl pouze v srpnu. Podle odhadů Ministerstva vnitra se již asi pětina příchozích navrátila zpět do své země (ČTK, 2023).

V listopadu roku 2022 mapovali terénní pracovníci Mezinárodní organizace pro migraci situaci dospělých ukrajinských uprchlíků na území České republiky. Z 1384 respondentů (z nichž 85% tvořily ženy) tři čtvrtiny plánovaly návrat domů, jedna čtvrtina uvedla, že chce v Česku zůstat. Téměř polovina odpovídajících přišla z okupovaných východních oblastí a více než tři pětiny zažily při odchodu střelbu či bombardování. Do Česka pak zamířili většinou proto, že zde už měli přátele a příbuzné (Zelený, 2023).

5 Reakce státních aktérů na rusko-ukrajinskou válku

5.1 Lex Ukrajina

Krátce po začátku invaze, 4. 3. 2022, rozhoduje Rada Evropské unie o tom, že nastala situace hromadného přílivu osob ve smyslu článku 5 směrnice 2001/55/ES a uděluje těmto osobám dočasnou ochranu v rámci celé Evropy. V návaznosti na to vzniká v České republice zvláštní zákon Lex Ukrajina, který upravuje a doplňuje zákon o dočasné ochraně cizinců tak, aby co nejlépe reagoval na potřeby ukrajinských uprchlíků (*Lex ukrajina – základní přehled : Migrace online, n.d.*).

Tento zákon vstoupil v platnost 21. 3. 2022 publikací ve Sbírce zákonů.

Tvoří ho tyto tři normy:

- *Zákon č. 65/2022 Sb. o některých opatřeních* – vytvořen Ministerstvem vnitra, zabývá se přidělováním dočasné ochrany, právním postavením uprchlíků a přístupem ke zdravotní péči
- *Zákon o opatřeních v oblasti zaměstnanosti a oblasti sociálního zabezpečení č. 66/2022 Sb.* – vytvořen Ministerstvem práce a sociálních věcí, zabývá se zaměstnáváním, sociálním zabezpečením a dětskými skupinami
- *Zákon č. 67/2022 Sb. o opatření v oblasti školství* – vytvořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, zabývá se přístupem ke vzdělání

(Konsorciium nevládních organizací pracujících s migranty, n.d.)

Lex Ukrajina I stanovil, že uprchlíci jsou pojištěnci Veřejného zdravotního pojištění (VZP) a mají stejné postavení jako osoby s trvalým pobytem. Mohou tedy volně vstupovat na trh práce a v případě nezaměstnanosti mají nárok na podporu. Všichni příchozí také mohou dosáhnout na plošnou humanitární dávku v hodnotě 5 000 Kč - a to po dobu maximálně 5 měsíců. Osobám, které uprchlíky bezplatně ubytovávají, náleží solidární příspěvek (*Lex ukrajina – základní přehled : Migrace online, n.d.*).

V průběhu roku 2022 je Lex Ukrajina novelizován, dochází ke změnám například v oblasti udělení dočasné ochrany, podpory ubytování uprchlíků, sociálních služeb nebo školství. Ukrajinstí uprchlíci ve věku 18 až 65 let také musí nově po 90 dnech od udělení dočasné ochrany začít hradit komerční pojištění nebo se evidovat na Úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání. Tuto povinnost nemají osoby, za které hradí pojištění

zaměstnavatel. Další významnou změnou je snížení humanitární dávky na částku životního minima a zpřísnování podmínek, za kterých může být poskytnuta (*Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty*, n.d.).

Hlavní přínos aktuálně platné novely Lex Ukrajina IV spočívá především v možnosti prodloužení dočasné ochrany – a to až do 31. 3. 2024. Vzhledem k vysoké poptávce po psychologických službách se také zjednodušují pravidla pro získání kvalifikace v oboru psychologie. Další změny se týkají například zjednodušení pravidel pro získání kvalifikace v oboru psychologie nebo zápisu ukrajinských dětí k předškolnímu vzdělávání či povinné školní docházce (Dlupalová, 2023b).

V době tvorby tohoto textu vzniká novela Lex Ukrajina V, která byla přijata 1. 7. 2023 (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2023).

5.2 Vláda ČR

Vláda České republiky se coby nejvyšší orgán výkonné moci zabývá zásadními tématy celostátního významu (*Jednání vlády*, n.d.). Jedním z nich se bezpochyby stala rusko-ukrajinská válka a s ní spojený příliv ukrajinských uprchlíků na naše území. Kromě toho, že česká vláda prosadila balíček zákonů Lex Ukrajina, podnikla také další kroky směřující k pomoci Ukrajině.

Zde jsou zmíněny některé z vládních postupů:

- vyhlášení nouzového stavu (od 4. 3. s prodloužením do 31. 5. 2022) na území České republiky za účelem zefektivnění pomoci uprchlíkům
- pověření hejtmanů a primátora hlavního města Prahy zajištěním ubytovacích kapacit v nouzovém ubytování a přístřeší pro uprchlíky
- vyčlenění více než 100 milionů korun českých na rozvoj datové infrastruktury (z důvodu kvalitnějšího shromažďování a sdílení údajů týkajících se ukrajinských uprchlíků, ubytovacích kapacit a humanitární pomoci)
- vyslání vojáků na Slovensko za účelem poskytování humanitární pomoci uprchlíkům
- příspěvek na regionální školství (vzhledem k předpokládanému vysokému počtu příchozích ukrajinských dětí)

- dodávky vojenského materiálu, dar na zdravotnický materiál a zdravotnické vybavení a humanitární dar ve formě trvanlivých potravin směřující na Ukrajinu

(Informace v souvislosti s invazí Ruska na Ukrajinu, 2022)

První česko-ukrajinská mezivládní konzultace proběhla 31. 10. 2022 v Kyjevě. Premiéři a ministři obou zemí zde hovořili především o poválečné obnově Ukrajiny, pokračování ve vojenské a humanitární pomoci, integraci Ukrajiny do Evropské unie nebo o situaci ukrajinských uprchlíků v České republice (*Členové vlád České republiky a Ukrajiny jednali společně v Kyjevě, 2022*).

5.2.1 Ministerstvo vnitra

Vzhledem ke své působnosti, především v oblasti povolování pobytu cizinců a postavení uprchlíků (*Působnost ministerstva - Ministerstvo vnitra České republiky, n.d.*), je Ministerstvo vnitra hlavním aktérem v pomoci ukrajinským uprchlíkům.

Z toho důvodu se podílelo na dalších krocích, které byly uskutečněny na pomoc Ukrajině a jejím obyvatelům a mezi které patří především:

- spuštění *Plánu připravenosti na migrační vlnu* (tvoří ho informační linka, web a zjednodušené získání pobytového oprávnění)
(plán připravenosti)
- příprava *Programu pomoci občanům Ukrajiny prchajícím před válkou* (aktivuje se, pokud nejsou dostačující běžné kapacity Správy uprchlických zařízení MV)
(MV program pomoci)
- vytvoření speciálního webu www.nasiukrajinci.cz, který poskytuje kompletní informace jak pro občany Ukrajiny na území ČR, tak pro občany ČR, kteří chtějí ukrajinským uprchlíkům pomoci
- darování výstrojních součástí, balistické ochrany, optického a dalšího drobného materiálu

(Informace v souvislosti s invazí Ruska na Ukrajinu, 2022)

5.2.1.1 Krajská asistenční centra pomoci Ukrajině

Ministerstvo vnitra nejprve zřizuje *Národní asistenční centrum pomoci Ukrajině* v sídle Generálního ředitelství Hasičského záchranného sboru. Toto centrum představuje hlavní

krizový orgán, který zajišťuje propojení a komunikaci s jednotlivými samosprávami (Dlupalová, 2023c).

V návaznosti na toto centrum vznikají ve všech krajích České republiky *Krajská asistenční centra pomoci Ukrajině*. Pro ukrajinské uprchlíky je zde především zajištěna možnost registrovat se, získat povolení k pobytu a přístup ke zdravotní péči v České republice. Dále je zde pro ně poskytována psychosociální pomoc a sociální poradenství. V pražském centru pak působí zaměstnanci cizinecké Policie ČR, Odboru azylové a migrační politiky MV ČR, integračního centra Praha, VZP ČR, Českého červeného kříže, Úřadu práce ČR a Hasičského záchranného sboru hl. m. Prahy (*Hlavní město Praha pro Ukrajinu*, n.d.).

5.2.1.2 Centrum následné podpory uprchlíkům z Ukrajiny

V prostorech nynějšího pražského KACPU vzniká na konci prosince roku 2022 *Centrum následné podpory uprchlíkům z Ukrajiny*, které poskytuje služby osobám s již zajištěnou dočasnou ochranou. Především se jedná o asistenci a poradenství v oblasti bydlení, sociální podpory a péče, zdravotnictví a školství. Od dubna CNPUU sídlí na Arbesově náměstí. (*Centrum následné podpory uprchlíkům z Ukrajiny*, n.d.).

5.2.1.3 Další aktéři

Ministerstvo vnitra také posílilo Odbor azylové a migrační politiky a Správu uprchlických zařízení. Další organizační součást MV, Hasičský záchranný sbor daroval Ukrajině 6 hasičských vozidel s žebříky a plošinami. V neposlední řadě bylo také na slovensko-ukrajinskou hranici vysláno 55 českých policistů, kteří zde pomáhají registrovat osoby, které přicházejí z Ukrajiny (*Informace v souvislosti s invazí Ruska na Ukrajinu*, 2022).

5.2.1.4 Ministerstvo práce a sociálních věcí

Ministerstvo práce a sociálních věcí pomáhá s on-line zajištěním humanitární dávky a solidárního příspěvku. Poskytuje komplexní informace k oběma těmto příspěvkům, dále například informace o zdravotním pojištění, systému sociálních služeb v ČR nebo informace pro zaměstnavatele a cizince. Zřizuje také bezplatnou telefonní linku sociální asistence pro ukrajinské uprchlíky (*Pomoc Ukrajině*, n.d.).

5.2.1.5 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

S příchodem ukrajinských dětí a mladistvých do českého vzdělávacího systému vznikají materiály *Vzdělávání ukrajinských dětí v České republice a Příručka pro školy v době*

katastrofické události. První z těchto dokumentů se zaměřuje na integraci nově příchozích dětí do kolektivu a pravidla pro jejich zařazování do škol (*MŠMT vytvořilo speciální portál k Ukrajině, MŠMT ČR, n.d.*). Je určen především mateřským, základním, středním a vyšším odborným školám (Gazdík, n.d.).

Příručka pro školy v době katastrofické události, vytvořena MŠMT ve spolupráci s Národním ústavem pro duševní zdraví, slouží jako zdroj informací především o tom, jak vhodně otevírat citlivá témata ve školním prostředí. MŠMT dále také zřizuje web <https://www.edu.cz/ukrajina/> a telefonické a e-mailové linky, určené na pomoc školám (*MŠMT vytvořilo speciální portál k Ukrajině, MŠMT ČR, n.d.*).

5.2.1.6 *Ministerstvo zdravotnictví*

S otázkami ohledně zdravotnické péče pro ukrajinské uprchlíky je možné obracet se na telefonní infolinku, vytvořenou Ministerstvem zdravotnictví. To také vytvořilo kontaktní e-mail ukrajina@mzcr.cz, který slouží k poskytování informací o darování léčiv a zdravotnického materiálu na Ukrajinu (*Pomoc pro Ukrajinu / допомога для України, n.d.*).

V nemocnicích přímo zřizovaných ministerstvem byly vytvořeny tzv. UAPOINTy – nízkoprahové ambulance, které pro ukrajinské občany zajišťují zdravotní služby v případě nedostatečných kapacit poskytovatelů primární péče (*Informace v souvislosti s invazí Ruska na Ukrajinu, 2022*).

5.2.1.7 *Další ministerstva*

Na rusko-ukrajinskou válku reagují v rámci svých gescí také ostatní ministerstva. Ministerstvo financí například uplatňuje ekonomické sankce proti Rusku nebo daňově zvýhodňuje dobročinné sbírky, které se zaměřují na pomoc Ukrajině (Ministerstvo financí k Ukrajině, 2022). O jednotlivých sankcích se mohou podnikatelé informovat na krizové lince zřízené Ministerstvem průmyslu a obchodu (*Informace v souvislosti s invazí Ruska na Ukrajinu, 2022*). Ministerstvo pro místní rozvoj realizuje program na podporu bydlení, který má navýšit ubytovací kapacity v nouzovém ubytování pro uprchlíky (*Ukrajina – rozšíření ubytovacích kapacit, 2023*).

6 Reakce nestátních aktérů na rusko-ukrajinskou válku se zaměřením na Prahu

6.1 Charita ČR

Charita České republiky pomáhá lidem zasaženým válkou, a to jak na Ukrajině, tak i na našem území. V Česku se jedná především o zajišťování základních životních potřeb (potravinovou pomoc, hygienické potřeby, domácí potřeby a oblečení), administrativních záležitostí, zdravotní péči nebo místa ve škole či školce. Také organizuje jazykové kurzy, jiné integrační aktivity a provozuje asistenční infolinku v ukrajinském jazyce (*6 způsobů, jak Charita stále pomáhá lidem zasaženým válkou na Ukrajině*, n.d.).

6.2 Diakonie

Toto středisko humanitární a rozvojové spolupráce nabízí ukrajinským dětem v několika svých centrech možnost trávení času v neformálních klubech, asistuje při vyřizování dokladů, hledání zaměstnání a organizuje kurzy českého jazyka. Ubytovává také ukrajinské uprchlíky ve svých střediscích, které mají volné kapacity (*Naše pomoc Ukrajincům pokračuje*, 2022).

6.3 AMIGA

Organizaci AMIGA založili migranti žijící v České republice s úmyslem podporovat a rozvíjet vzájemnou adaptaci a komunikaci mezi cizinci a českou společností (*Agency for migration and adaptation AMIGA, z.s. – prague, czech republic*, n.d.-a). V souvislosti s rusko-ukrajinskou válkou se AMIGA zaměřuje především na psychologickou pomoc uprchlíkům a všem, kteří jim pomáhají. Koordinují psychosociální péči, poskytují krizovou intervenci a pomoc psychologa nebo podporují ukrajinské psychology (*Agency for migration and adaptation AMIGA, z.s. – prague, czech republic*, n.d.-b).

Společně s Green doors, Metropolitním zdravotnickým servisem a Fokusem Praha spolupracuje AMIGA na projektu *Dumka*. Jedná se o multidisciplinární tým duševního zdraví, který tvoří ukrajinsky a rusky mluvící specialisté a má pomoci zmírnit dopady vzniklé traumatickým odchodem z Ukrajiny. V rámci projektu je uprchlíkům nabízena psychosociální podpora, krizová intervence, základní forma psychoterapie a konzultace s ukrajinsky a rusky mluvícími psychology a psychoterapeuty (*Agency for migration and adaptation AMIGA, z.s. – prague, czech republic*, n.d.-c).

6.4 META

Nevládní nezisková organizace META se zabývá podporou cizinců v rovném přístupu ke vzdělávání a pracovní integraci (*O metě*, n.d.). Pro ukrajinské děti a dospívající organizace otevřela adaptační skupinu na Gymnázium Paměti národa, dětskou adaptační skupinu a spolu s Českým červeným křížem a Integračním centrem vede dětské koutky v pražském KACPU (*Pro veřejnost*, n.d.). V rámci METY také funguje portál *inkluzivniskola.cz*, na kterém je možné dohledat informace spojené se vzděláváním ukrajinských dětí (*Podpora dětí z Ukrajiny – rozcestník*, n.d.).

6.5 Multikulturní centrum Praha

Multikulturní centrum Praha je zapsaným spolkem, který se zaměřuje na soužití osob z různých kultur v České republice (*O nás*, n.d.). V reakci na příchod ukrajinských uprchlíků nabízí osobám zapojeným do jejich integrace interkulturní tréninky. Jedná se o *Základní interkulturní trénink pro pomáhající* a *Interkulturní trénink pro učitele* (*O nás*, n.d.-b).

6.6 Sdružení pro integraci a migraci

Lidskoprávní nezisková organizace Sdružení pro integraci a migraci (SIMI) se věnuje hájení práv cizinců žijících v České republice (*O nás – Sdružení pro integraci a migraci*, n.d.). Kromě uspořádání sbírky na pomoc uprchlíkům z Ukrajiny také pomáhalo a stále pomáhá prostřednictvím projektů. Například projekt SIMI hotel (který skončil 31. 3. 2023) poskytoval komunitní střednědobé ubytování pro uprchlíky s podporou sociálních pracovníků (*Projekty – Sdružení pro integraci a migraci*, n.d.). Pod záštitou SIMI je realizován také projekt *Uprchlíci vítějte*, který uprchlíkům zprostředkovává bydlení u soukromých osob a tím jim pomáhá lépe se integrovat do společnosti (*Uprchlíci vítějte*, n.d.).

6.7 Inbáze

Inbáze nabízí bezpečný prostor, podporu a pomoc pro cizince žijící v České republice a všechny, kteří se o život cizinců zajímají (*O nás*, n.d.-c). Mezi konkrétní kroky, které tato společnost podnikla na pomoc ukrajinským uprchlíkům, patří vydání *Česko-ukrajinského slovníku pro interkulturní práci* (*Metodické materiály*, n.d.), pořádání nízkoprahových

setkávání a kursů českého jazyka pro děti a mládež (*InBáze dětem z ukrajiny - inbáze, z. s., n.d.*).

6.8 Organizace pro pomoc uprchlíkům

Nezisková, nestátní a humanitární Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU) podporuje integraci cizinců v České republice, a to především poskytováním sociálního a právního poradenství a pořádáním vzdělávacích programů (*Organizace pro pomoc uprchlíkům — Kdo jsme, n.d.*). Krátce po invazi ruských vojsk na Ukrajinu OPU v Praze otevřela hotel pro 250 uprchlíků včetně návazných služeb.

Zaměstnanci OPU také provozují byty na půli cesty pro mladé uprchlíky, asistují skupinám ubytovaných uprchlíků (*Organizace pro pomoc uprchlíkům — Podpořte pomoc ukrajinským uprchlíkům v ČR, n.d.*) a jsou k dispozici v kontaktních centrech pomoci na Hlavním nádraží a na autobusovém nádraží Praha Florenc (*Organizace pro pomoc uprchlíkům — OPU Hotel a další služby pro Ukrajince – update, n.d.*).

6.8.1 Iniciativa Hlavák

Pod záštitou OPU vzniká Iniciativa Hlavák, která pomáhá lidem opouštějícím z různých důvodů své domovy (*Iniciativa Hlavák – Pomáháme lidem na útěku od roku 2015, n.d.*). V prostorech Hlavního nádraží členové spolku nebo dobrovolníci těmto osobám zajišťují jídlo, vodu, deky, teplé oblečení, poskytují jim základní zdravotní ošetření nebo jim pomáhají s vyhledáváním ubytování. Uprchlíci také mohou využít nabídku dočasného přespání na Hlavním nádraží. Mimo OPU Hlavák spolupracuje také s drážními hasiči, mediky z 3. lékařské fakulty, Správou železnic a policií (*Iniciativa Hlavák, 2022*).

6.9 Člověk v tísni

Také nevládní nezisková organizace Člověk v tísni pomáhá Ukrajincům jak v jejich zemi, tak i v České republice (*Ukrajina: Pomáháme tady i tam, n.d.*). Na sbírku SOS Ukrajina vytvořenou touto organizací přispěli čeští občané nejvyšší částkou vůbec (ČTK, 2022) – ke dni 6. 3. 2023 bylo vybráno přes 2 miliardy korun českých. Člověk v tísni podporuje ukrajinské uprchlíky v integraci a asistuje jim při hledání ubytování, práce, školy a zdravotní péče (*Ukrajina: Pomáháme tady i tam, n.d.*).

6.10 Další pomoc

Válkou zasažené Ukrajině pomáhá mnohem více aktérů, které v této práci nezmiňuji. Portál *pomahejukrajine.cz* obsahuje seznam registrovaných pomáhajících organizací (*Pomáhej Ukrajině*, n.d.), webová stránka *stojimezaukrajinou.cz* pak slouží jako informační rozcestník (*Homepage*, n.d.).

7 Reakce české společnosti na rusko-ukrajinskou válku

Válka na Ukrajině zvedla v České republice vlnu solidarity. Česko od počátku konfliktu poskytlo ochranu více než 500 tisíc uprchlíků (Dlupalová, 2023a) a stalo se jedním z největších dárců – například vojenského materiálu – do zasažené země (ČTK, 2022b). V únoru 2023 bylo na pomoc Ukrajině vybráno v rámci charitativních organizací a veřejných sbírek téměř 5 miliard korun (Vokřál, 2023). Jednalo se tedy o hlavní téma charitativních sbírek za uplynulý rok (Kordík, 2022).

7.1 Vývoj solidarity

Ihned po vypuknutí války začali občané České republiky poskytovat přístřeší ukrajinským uprchlíkům (Spěvák, 2022) – a to i ve svých vlastních domovech, bytech nebo chatách. Organizovali sbírky oblečení, vybavení nebo pomáhali s doučováním českého jazyka. V této době také Fórum dárců zaznamenává nejvyšší finanční příspěvky na pomoc Ukrajině.

Z průzkumů agentury STEM MARK v březnu, dubnu a červnu 2022 vyplývá, že pro většinu Čechů je pomoc Ukrajině užitečná, ale lidé už nejsou ochotní osobně a finančně pomáhat v takové míře jako na začátku války. Tyto údaje ovšem stále můžeme považovat za příznivé vzhledem k tomu, že experti, zkoumající reakci společností na události, upozorňují, že počáteční solidarita trvá obvykle nanejvýš několik týdnů. Podle výsledků projektu Českého rozhlasu a agentury PAQ Research Život k nezaplacení průměrná česká domácnost přispěla od března do konce května na pomoc Ukrajině nebo ukrajinským uprchlíkům částku 1 500 Kč (Karasová, 2022).

V polovině srpna u příležitosti připomenutí vpádu sovětských vojsk do Československa byla neziskovými organizacemi vybrána další významná částka na zbraně a munici (Kordík, 2022). Předsedkyně Evropské komise Ursula Von der Leyen pak v listopadu v jednom ze svých projevů vyzdvihuje Čechy jako „skvělý příklad solidarity s Ukrajinou“ (ČTK, 2022b). Také v současné době česká společnost dál převážně Ukrajinu podporuje, a to i přes zhoršující ekonomickou situaci a skutečnost, že válka začala před více než rokem (Vokřál, 2023).

Podle agentury STEM na jaře roku 2022 souhlasilo s přijímáním ukrajinských uprchlíků 70% obyvatel České republiky, na začátku roku 2023 pak bylo pro přijímání uprchlíků 60% obyvatel. V průběhu roku 2022 ovšem výrazně klesla podpora občanů České

republiky vůči vládním krokům na podporu Ukrajiny. Podle výsledků měření Centra pro výzkum veřejného mínění více než polovina respondentů odpověděla, že s kroky vlády spíše či rozhodně nesouhlasí (Vokřál, 2023).

7.2 *Možné příčiny solidarity*

Míra české solidarity s Ukrajinci utíkajícími před válkou může vzbuzovat jisté rozpaky s ohledem na většinový postoj Čechů vůči uprchlíkům v době vypuknutí uprchlické krize v roce 2015. Tehdy byla značná část české společnosti proti přijímání uprchlíků, a to i přechodně. Zároveň platí, že česká společnost byla i před válkou na Ukrajině přístupnější pro ukrajinské občany, než pro příchozí například ze Sýrie.

Analytik agentury STEM Martin Kratochvíl uvádí, že jedním z důvodů výrazné a přetrvávající podpory může být, že „ve společnosti je jasno, kdo je viník války“. Mluví také o tom, že Češi na začátku války prožívali šok z největšího konfliktu od dob druhé světové války, který se následně přetavil v silnou podporu ukrajinských uprchlíků i samotné Ukrajiny (Vokřál, 2023). Ředitelka *Fóra dárců* Klára Šplíchalová vysvětluje, že jelikož mají lidé vysoké povědomí o dění na Ukrajině, tak vidí, že v současné době to nevypadá na brzký konec konfliktu, a proto si uvědomují, že je třeba pomáhat dlouhodobě a opakovaně (Karasová, 2022).

8 Dosavadní vývoj situace ukrajinských uprchlíků

8.1 Shrnutí dosavadní situace

Na konci února roku 2022 Evropu zasáhla největší uprchlická krize od dob druhé světové války (Zelený, 2023). Česká republika se stala jednou z hlavních cílových destinací Ukrajinců prchajících před válkou, přičemž ze začátku konfliktu na naše území denně vstupovalo až 17 000 uprchlíků. Tento hromadný příchod se podařilo poměrně dobře zvládnout, a to především díky zapojení a spolupráci místních a krajských samospráv, dobrovolníků, úřadů a neziskových organizací. Dále se k pomoci uprchlíkům přidali zaměstnanci odboru azylové a migrační politiky a SUZ MV ČR, bezpečnostní složky a složky Integrovaného záchranného systému (Dlupalová, 2023c).

8.2 Aktuální stav

Ukrajínští uprchlíci mají do konce března 2023 možnost prodloužení institutu dočasné ochrany – a to do 31. 3. 2024 (Dlupalová, 2023c). Sněmovna také v únoru 2023 schválila novelu Zákonů zvaných Lex Ukrajina, která má od července přinést změny především v podporách uprchlíků. Zpřísní se podmínky pro získání humanitární dávky a začnou platit nová pravidla pro vyplácení tzv. *solidárního příspěvku* a pro bezplatné nouzové ubytování (ČTK, 2023).

V současnosti Ukrajinci v České republice řeší především problémy s bydlením a zaměstnáním. Nemohou najít vhodné ubytování nejen v Praze, která se už v létě roku 2022 rozhodla, že nebude poskytovat ubytování nově příchozím uprchlíkům (Švihel, 2023), ale také například v Karlovarském kraji. V tomto kraji se dosud nachází nejvíce osob v nouzovém ubytování (Pohanka, 2023).

Přestože práci si v Česku našlo již asi 100 tisíc uprchlíků (Zelený, 2023), většina z nich se nemůže věnovat své původní profesi. Získat aprobaci jim může trvat i roky a resort zdravotnictví zatím neplánuje zmírnění podmínek pro uplatnění osob se zahraničním vzděláním. Uprchlíci proto často pracují manuálně nebo na pomocných pozicích (Glaserová, 2023). Podle ředitelky Konsorcia nevládních organizací pracujících s migranty Andrey Krchové navíc často nedosahují ani na 100 Kč/hod a proto musí někteří z nich pracovat i 12 hodin denně. Z toho důvodu potom nemají dostatek času na to věnovat se jazykovým kursům, zvýšení kvalifikace nebo svým dětem (Hronová, 2023).

Koordinátor *Programu migrace* z organizace Člověk v tísni Jakub Andrlé zdůrazňuje, že je potřeba přejít od počáteční pomoci typu zajištění ubytování nebo zdravotní péče k dlouhodobějším systémovým řešením jako je stabilní bydlení nebo mechanismus přechodu od institutu dočasné ochrany po březnu roku 2024. Hovoří také o tom, že i nadále pomáhají iniciativy a subjekty, ale postupně ubývají síly a energie.

Podle Andrleho většina uprchlíků nechce být závislá na pomoci od státu nebo jiného zdroje. Dokazuje to jak vysoké číslo zaměstnaných, tak i skutečnost, že pokud mohou, stěhují se uprchlíci ze státem dotovaného bydlení do soukromého ubytování (Zelený, 2023). Ve společnosti ovšem také stále častěji zaznívají názory o tom, že „pomoci Ukrajincům již bylo dost“ a že „je třeba také myslet na naše lidi“ (Hronová, 2023).

9 Sociální služby využívané ukrajinskými uprchlíky se zaměřením na Prahu

Vzhledem k bezprecedentní situaci ukrajinských uprchlíků vzniká výkladové stanovisko MPSV k poskytování sociálních služeb těmto osobám. Jako cílová skupina jsou v něm vymezeny osoby s udělenou dočasnou ochranou, které se nacházejí v nepříznivé sociální situaci. Právo na sociální službu je jim zajištěno v rámci mezinárodní smlouvy, která je součástí právního řádu.

Co se týče platby za službu, zákon Lex Ukrajina stanovuje, že

„...pokud příjmové, sociální a majetkové poměry osoby z Ukrajiny – klienta neumožňují této osobě ani částečnou úhradu nákladů za poskytování sociální služby, která se jinak poskytuje za úhradu, poskytuje se jí, a to v souladu s ust. § 5 odst. 1 uvedeného zákona sociální služba bez úhrady nákladů. Náklady na sociální službu hradí v těchto případech stát, a to prostřednictvím mimořádného dotačního titulu. Své příjmové, sociální a majetkové poměry musí osoba z Ukrajiny doložit všemi dostupnými doklady nebo formou čestného prohlášení.“

(Poskytování sociálních služeb uprchlíkům z Ukrajiny, n.d.)

9.1 Mimořádné dotace

MPSV v květnu 2022 spustilo mimořádné dotační řízení, které má hradit výdaje sociálních služeb související s pomocí ukrajinským uprchlíkům. Jedná se o ty výdaje nebo náklady, které se týkají jakéhokoliv druhu a formy sociální služby nebo se vztahují k zajištění či zprostředkování jiné pomoci (Varhol, 2022).

Z dotace mohou poskytovatelé sociálních služeb hradit mimo jiné přesčasy, dohody o provedení práce, dohody o provedení činnosti nebo nově vzniklé pracovní úvazky, pokud mají souvislost s řešením situace ukrajinských uprchlíků (*Vyhlášení Mimořádného dotačního řízení MPSV pro rok 2022 na úhradu výdajů sociálních služeb souvisejících s pomocí osobám z území Ukrajiny*, 2022). O tuto dotaci, poskytovanou ze státního rozpočtu, bylo možné žádat opakovaně, a to až do konce roku 2022 (Gričová, 2022).

V 1. kole dotaci získaly především sociální služby odborného sociálního poradenství, terénní programy, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, sociální rehabilitace,

domovy pro seniory a domovy pro osoby se zdravotním postižením (*Vyhlášení Mimořádného dotačního řízení MPSV pro rok 2022 na úhradu výdajů sociálních služeb souvisejících s pomocí osobám z území Ukrajiny, 2022*).

9.2 Poskytování sociálních služeb ukrajinským uprchlíkům v Praze

S počtem 101 012 ukrajinských uprchlíků (údaj OAMP MV ČR z konce roku 2022) je hlavní město Praha krajem s největším podílem příchozích. Téměř jednu třetinu z nich tvoří děti a mladiství do 18 let, asi 65% dospělé osoby ve věku 18-64 let a pouze kolem 4% představují senioři.

Nejčastěji jsou uprchlíci evidováni v těchto službách: odborné sociální poradenství, sociální rehabilitace, terénní programy a sociálně aktivizační služby pro rodinu s dítětem. Zatímco v oblasti sociálního poradenství poskytovatelé této služby pracují jak s touto cílovou skupinou (azylanti a imigranti), tak i s jinými skupinami, zde zapojené SAS se většinou zaměřují primárně na cizince. Terénní programy a sociální rehabilitace se naopak spíše orientují na jiné skupiny obyvatel. Výrazně převažující využívanou službou je sociální poradenství, poměrně využívané jsou také služby sociální prevence. Služby sociální péče jsou ukrajinskými klienty vyhledávány minimálně.

Podpůrné intervence jsou převážně realizovány ambulantní nebo terénní formou. Nejvíce se týkají poskytování krizové pomoci, psychologického poradenství a terapie, sociálních dávek, doučování a podpory dětí se speciálními vzdělávacími potřebami nebo materiální pomoci. Sociální pracovníci také ukrajinským uprchlíkům pomáhají s hledáním ubytování nebo při komunikaci s úřady a dalšími institucemi.

Poskytovatelé sociálních služeb v Praze se shodují na tom, že největší překážkou při spolupráci s klienty je jazyková bariéra, a to především pro služby, které nemají mnoho zkušeností s cizinci. Dále zmiňují překážky, co se týče orientace v cizineckém právu a ohledně interkulturních kompetencí. Jako své potřeby identifikují například potřebu finanční podpory, informovanosti a zajištění dostupného informačního servisu nebo mezirezortní spolupráci při řešení kapacit ve školách či bytové situace ohrožených skupin (Klimešová et al., 2022).

10 Metodologická část

10.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem této práce je hlubší porozumění a proniknutí do sociální práce s ukrajinskými uprchlíky coby novou cílovou skupinou. V praktické části jsem zkoumala, zda sociální pracovníci, kteří se věnují těmto klientům, vnímají nějaká specifika oproti práci s jinými klienty. Zajímalo mě také, zda a jakým způsobem se do práce s touto skupinou promítají faktory jako je například solidarita, potřeby uprchlíků nebo možná kulturní blízkost.

Účelem bakalářské práce je pak přiblížit v čem je tato práce, cílová skupina i samotná situace charakteristická a tím i například přispět ke zkvalitňování služeb určených ukrajinským uprchlíkům. Zároveň se také zajímám o to, jak příchod ukrajinských uprchlíků proměnil sociální práci jako obor.

Hlavní výzkumná otázka:

Čím je specifická sociální práce s ukrajinskými uprchlíky?

Dílní otázky a cíle:

- V čem se sociální práce s ukrajinskými uprchlíky liší od sociální práce s jinými klienty?
- Jaké faktory a do jaké míry ovlivňují sociální práci s ukrajinskými uprchlíky?
- Jak nastalá situace proměňuje sociální práci obecně?

10.2 Kvalitativní metoda výzkumu

Protože mým hlavním cílem bylo především porozumět tomu, čím je charakteristická sociální práce s ukrajinskými uprchlíky, zvolila jsem kvalitativní metodu výzkumu, která se zaměřuje právě na hledání porozumění (na rozdíl od výzkumu kvantitativního, který obvykle testuje hypotézy).

Kvalitativní výzkum je zaměřen na vyhledávání a analýzu všech dat, která mohou odpovídat na výzkumné otázky (Hendl, 2005). V sesbíraných datech se výzkumník snaží nalézt struktury a pravidelnosti, které ho mohou dovést k novému porozumění, hypotézám nebo přímo tvorbě nové teorie. (Disman, 1993).

Novotná et al. (2020, str. 260-261) k podstatě kvalitativních strategií výzkumu uvádí:

„V silném zjednodušení jde tedy o to, zjistit, CO lidé (resp. někteří lidé, skupiny lidí či jiné subjekty výzkumu – tedy KDO) dělají a/nebo JAK tomu, co dělají (nebo někdo dělá), rozumějí (tedy co o tom říkají), resp. JAK to prožívají, zakoušejí. Přičemž ideálně toto všechno zjistíme tam, KDE se to děje, a v momentě, KDY se to děje. Z řady těchto jednotlivých zjištění (= data) jsou pak vyvozovány závěry, tj. porozumění, PROČ tomu tak je.“

Vzhledem k nedostatečnému pokrytí tématu v odborných zdrojích jsem se v průběhu sběru dat snažila zjistit co nejvíce poznatků a postřehů od nevelkého počtu respondentů. Právě získání velkého množství informací od několika osob je vedle již zmíněného vyhledávání dat další charakteristikou kvalitativního výzkumu (Disman, 1993).

Tato metoda mi umožnila upravovat výzkumné i doplňující otázky v průběhu šetření a tím vhodně reagovat na vývoj situace. Možnost doplňovat a obměňovat strukturu rozhovorů mi také pomohla získat detailní popis při zkoumání specifik v práci s ukrajinskými uprchlíky. Uvědomuji si ovšem i nedostatky kvalitativního výzkumu, například určité zkreslení dané mou osobou či přesvědčeními.

10.3 Výzkumný vzorek

Pro výběr respondentů jsem se rozhodla na základě účelového způsobu, kdy tyto osoby musí plnit předem daná kritéria. Vzhledem k cíli mé práce jsem se rozhodla, že budu sbírat data od osob, které pracují na pozici sociálního pracovníka v nestátních neziskových organizacích v Praze. Dále jsem si stanovila, že jednou z cílových skupin této organizace musí být cizinci a že tyto respondenti by měli mít nějakou zkušenost právě s ukrajinskými uprchlíky.

Případá mi, že v nestátních neziskových organizacích je více prostoru pro individuální práci s klientem, a tedy i pro vnímání specifik této práce, z toho důvodu jsem se rozhodla oslovit sociální pracovníky pouze z tohoto prostředí. Vzhledem k tomu, že největší počet ukrajinských uprchlíků se v současné době nachází v Praze (Ministerstvo vnitra České republiky, 2023a) a spolu s tím i nejširší nabídka sociálních služeb pro cizince, zúžila jsem výběr respondentů na zaměstnance pražských organizací.

Organizace jsem vyhledávala skrze *Registr poskytovatelů sociálních služeb* s tím, že jsem se zaměřila na hlavní město Prahu a cílovou skupinu Imigranti a azylanti. Vyhovující subjekty jsem oslovila a následně se sešla obvykle se zaměstnancem či zaměstnanci

z každé organizace, se kterou jsem se spojila. Oslovování možných respondentů trvalo až do tzv. *teoretické saturace dat*, tedy do doby, kdy již rozhovory nepřinášely nová zjištění a nevedly tak k lepšímu porozumění (Disman, 1993).

Rozhovory jsem vedla s celkem 12 sociálními pracovníky, z toho 11 ženami a 1 mužem. Konkrétně se jednalo o tři osoby z Organizace pro pomoc uprchlíkům, dvě osoby z Integrovaného centra, Poradny pro integraci, Poradny pro migranty a uprchlíky (v rámci Arcidiecézní charity Praha), jednu osobu ze Sdružení pro integraci a migraci, Inbáze a poradny In Iustitia. Všichni tyto pracovníci poskytují klientům především sociální poradenství, jeden z nich pracuje současně také jako sociálně aktivizační pracovník pro rodiny s dětmi.

10.4 Sběr dat

Sběr dat realizovaný osobními či online rozhovory probíhal od 30. 3. do 22. 5. 2023. V naprosté většině jsem se s respondenty scházela buď přímo v organizaci, nebo v rámci online prostoru. Rozhovory trvaly průměrně 45 minut a byly nahrávané na mobilní telefon přes aplikaci diktafon.

Pro výzkum jsem zvolila formu polostrukturovaného rozhovoru, měla jsem teda již scénář s otázkami, podle situace jsem zaměňovala jejich pořadí a ponechala jsem si také prostor k doptávání se a úpravám ve scénáři na základě vývoje rozhovorů. Scénář rozhovoru je součástí příloh této práce.

10.5 Metoda analýzy dat

Získaná data jsem zpracovávala pomocí tematické analýzy, která bývá používána pro identifikaci, analýzu a interpretaci témat. Tato metoda slouží k hledání témat, zde konkrétně specifík, obsažených v datech a jejich následné interpretaci (Braun & Clarke, 2006). Vzhledem k povaze práce jsem usoudila, že pro identifikaci specifík sociální práce s ukrajinskými uprchlíky je tematická analýza vhodnou volbou.

Nejprve jsem segmentovala – rozčlenila - data na jednotlivé části, které jsem následně okódovala – vytvořila pro ně popisek na základě jejich obsahu. Při procházení textu jsem využívala jak kódování deduktivní (k segmentům jsem přiřazovala předem vytvořené kódy), tak i kódování induktivní (kódy jsem vytvářela přímo z dat), dále kódování

popisné (explicitní pojmenování segmentu) i interpretativní (pojmenování toho, o čem daný segment vypovídá) (Novotná et al., 2020).

Následující tabulka představuje hlavní kódy, které jsem identifikovala:

<u>Název kódu</u>	<u>Vysvětlení</u>	<u>Příklad</u>
Blížkost války	<i>Rusko-ukrajinská válka je českým občanům blízká z důvodu geografické blízkosti i minulé zkušenosti se Sovětským svazem.</i>	„...válka je hrozně blízko a všechny nás zasahuje a řeší se to všechno tak globálně.“
Nejistota ohledně dočasné ochrany	<i>Budoucnost ukrajinských uprchlíků je v současné době velmi nejasná, vědí pouze, že zde mohou zůstat po dobu trvání institutu dočasné ochrany.</i>	„A zároveň si myslím, že bychom se měli nák dotknout myšlenky návratu lidí zpátky na Ukrajinu – jestli budou chtít, jestli nebudou chtít a jak se pak k tomu zase postavíme dál.“
Nedostatky v systému	<i>S příchodem ukrajinských uprchlíků vypluly na povrch sociální problémy.</i>	„Uprchlíká krize prostě ukazuje, kde jsou ty oblasti ve státním aparátu, co nefungují...“
Charakteristika ukrajinských uprchlíků	<i>Popis vlastností a specifik ukrajinských uprchlíků</i>	„Přijde mi, že obecně jsou občané z Ukrajiny takoví skromní, přátelští, u žen je typický, že se o sebe hodně staraj, chodí hezky oblečený.“
Srovnání s jinými klienty	<i>Ukrajínští uprchlíci vs. ostatní klienti se kterými se sociální pracovník setkává</i>	„...když se setkávám s jinými lidmi z válečných oblastí, tak je to až ve chvíli, kdy už projdou celou tou procedurou.... což je jako o dost jiný, než když pracujete s člověkem, kterej

		ted' přišel, před tejdnem byl ještě ve městě, kde padaly bomby...“
Kulturní blízkost	<i>Kulturní podobnosti mezi českými a ukrajinskými občany</i>	„...tak určitě to náboženství, si myslím, že hraje nákou roli, že prostě aspoň nějaký svátky máme podobný...“
Význam komunity	<i>Početná ukrajinská komunita jako významný činitel v životech uprchlíků</i>	„Vnímám to tak, že ti co sem přijíždějí za nějakými známými nebo příbuznými, jsou rychleji saturováni v oblasti pomoci ve smyslu toho, že když už tu pomoc potřebují, tak tu jsou lidé, kteří jim okamžitě pomůžou.“
Význam solidarity	<i>Vliv solidarity na práci s ukrajinskými uprchlíky</i>	„...takže to bez toho, aniž by se zvedla taková vlna solidarity, jaká se zvedla, nešlo.“
Profesní nároky	<i>Nároky, které tato situace klade na sociální pracovníky</i>	„Nebo když se klepali a brečeli na konzultacích a podobně. To pro mě bylo něco úplně nového.“
Proměna sociální práce	<i>Vliv současné situace na sociální práci</i>	„...je vyšší poptávka o služby a najednou se daří dělat některé projekty rychleji, než kdyby tyto podmínky nebyly.“
Proměna sociální práce s migranty	<i>Vliv současné situaci na sociální práci s migranty</i>	„Myslím, že je určitě výzvou to, že je konečně sociální práce víc vidět v kontextu toho uprchlictví...“

10.6 Etická stránka výzkumu

Všichni respondenti byli před zahájením rozhovoru seznámeni s cíli a dalšími informacemi o práci a souhlasili se svou účastí na výzkumné aktivitě podpisem informovaného souhlasu. Tento dokument lze nalézt v přílohách práce.

Vyhodnotila jsem, že pro účely této práce není podstatné znát jména respondentů nebo organizace, kde přímo působí, a proto jsou citace respondentů v empirické části anonymizovány.

11 Výsledky výzkumu

Podle povahy jednotlivých kategorií jsem identifikovala tři základní kategorie, do kterých tato témata spadají – *specifika nastalé situace*, *specifika ukrajinských uprchlíků jako cílové skupiny* a *specifika práce s ukrajinskými uprchlíky*.

Specifika nastalé situace

Blízkost válečného konfliktu

Ať už se jedná o kulturní či geografickou blízkost, významný počet ukrajinských občanů na našem území již před válkou nebo československou zkušenost s ruskou agresí, válka na Ukrajině představuje konflikt, který českou společnost ovlivňuje mnohem více než nepokoje v zemích, ze kterých přicházejí jiní váleční uprchlíci. Blízkost války se také odráží mimo jiné v informovanosti české společnosti o průběhu konfliktu nebo ve výrazné podpoře uprchlíků ze strany státu.

„Jde o to, že ta válka je hrozně blízko a jako všechny nás zasahuje a řeší se to úplně globálně. A když máte uprchlíka z Afghánistánu nebo ze Sýrie, tak jako víte, že tam něco probíhá, ale není to tak jako aktuální. Nebo prostě co se týče Ukrajinců, tak je to citlivý v tom, že je toho prostě plnej internet a plný zprávy.“

Dočasná ochrana coby dočasné řešení situace ukrajinských uprchlíků

Ukrajínští uprchlíci oproti jiným současným válečným uprchlíkům získali status dočasné ochrany, díky kterému mají například přístup na trh práce či k veřejnému zdravotnímu pojištění, nevztahuje se na ně ovšem systém sociálního zabezpečení a nemohou z tohoto statusu přejít na jiné pobytové oprávnění. Někteří klienti by si přáli v České republice zůstat i po skončení války a někteří se bohužel již ani nemají kam vrátit. Zatím ovšem zůstávají jejich možnosti po uplynutí dočasné ochrany nejasné.

„A myslím si i, že by měla být (otázka, zda po skončení války budou moci ukrajínští uprchlíci zůstat v České republice nebo se budou vracet zpět na Ukrajinu) nějak v blízké budoucnosti zodpovězená, ale není. A chybí to, si myslím. Protože potom ani ten člověk jako uprchlík nemůže vědět, jestli se tu chce integrovat nebo adaptovat. Když to vlastně převedu do slovníku těch lidí, tak oni nevědí, na jak dlouho tady mají zůstat nebo jak dlouho tu budou muset zůstat.“

Respondenti vnímají také rozdíl v tom, že ostatní uprchlíci mají většinou mnohem složitější cestu do České republiky a mohou být i vnitřně spíše nastavení na to, že nyní musí „zatnout zuby“ - začlenit se v nové zemi a to bez možnosti návratu. Ukrajínští uprchlíci mají v případě nějakých nepříjemností nebo z jiných důvodů možnost do své země původu vždy znovu vycestovat, což může mít vliv na jejich motivaci začlenit se do české společnosti.

Vědomí toho, že se uprchlíci mohou vrátit na Ukrajinu, vnímají pracovníci jako problematické například v nízké motivaci některých uprchlíků učit se česky, najít si legální zaměstnání nebo ve vztahu ke vzdělání, kdy některé klientky preferují, aby jejich děti dochodily online formou ukrajinské školy před vzděláním v České republice.

Zvýraznění nedostatků ve státním systému

Velké množství nových klientů a nutnost rychlé reakce poukázaly na problémy, z nichž některé jsou zde, podle pracovníků, již desítky let, pouze jim dosud nebyla věnována dostatečná pozornost. Pracovníci a jejich klienti se museli například často potýkat s nedostupností školských zařízení, lékařské péče, nedostatečnými kapacitami v oblasti bydlení nebo tlumočení.

„...že se tam najednou objevilo takový množství lidí navíc, v té republice, takže daleko bolestivějc a daleko okatějc vyšly najevo ty sociální problémy – to, že je v mateřských školách málo místa, i to, že na základních školách je málo míst, to, že je nedostatek kvalitní lékařské péče nebo jsou dlouhý ty objednací lhůty a i to, že prostě je obří problém zaměstnávání v té šedý zoně. A i to, že spousta českých lidí nemá na to, aby si zaplatili nájem.“

Další velkou mezerou je značná přehlcenost (podle některých respondentů přímo „kolabování“) úřadů práce například v souvislosti s vyplácením humanitárních dávek. Oceňují, že se stát v této oblasti snaží o digitalizaci (kupříkladu o opakovanou humanitární dávku lze žádat pouze prostřednictvím on-line aplikace), zároveň jim ukrajínští uprchlíci nepříjdou jako vhodní klienti, na kterých tyto změny testovat – a to z důvodu jazykové bariéry i neorientace v systému.

Vedle nutnosti digitalizace zmiňují pracovníci také potřebu lepší spolupráce mezi jednotlivými ministerstvy, proškolení státních zaměstnanců ohledně práce s cizincem,

lepší jazykové vybavenosti referentů na úradech a celkovou větší připravenost systému na cizince.

Specifika ukrajinských uprchlíků jako cílové skupiny

Charakteristika ukrajinských uprchlíků

Ukrajínští uprchlíci představují velkou a rozmanitou skupinu lidí, kteří mají společné pouze jedno – utíkají před válkou. Pracovníci poznamenávají, že tito lidé se liší od jejich ostatních klientů - cizinců - především traumatickými zkušenostmi spojenými s válkou a nedobrovolností svého pobytu v České republice. Jinak se ovšem jedná o příliš velkou skupinu na to, aby zahrnovala konkrétní specifika.

„Kdybyste se mě ptala na začátku války, tak bych asi řekla, že se bojím a nevím, jak s nima pracovat. Ale teď po roce bych řekla, že jsou klienti jako každý jiný.“

Větší část respondentů zmiňuje, že se uprchlíci z Ukrajiny oproti jiným klientům rychleji a lépe orientují v českém systému, někteří ovšem mají naopak zkušenosti s tím, že jsou tito klienti zmatenější, ztracenější a potřebují ve srovnání s jinými cizinci větší podporu.

Srovnání s jinými klienty

Na rozdíl od ostatních klientů měli ukrajínští uprchlíci značně menší množství času na obeznámení se s českým systémem a vyrovnání se se svou současnou situací. Ostatní váleční uprchlíci absolvují obvykle delší cestu při odchodu ze své země a jejich zkušenosti s válkou jsou tedy „ponechané více v minulosti“. Uprchlíci z Ukrajiny si musí projít traumatickou zkušeností v mnohem kratší době, přičemž odpoutání se od těchto zkušeností může ztěžovat mimo jiné všudypřítomná medializace konfliktu.

„No a ty lidi z Ukrajiny žádnéj kurs (v rámci Státního integračního programu) neměli, za tři měsíce se naučili základy češtiny, do týdne zapsali děti do školky, no, prostě je to všechno hrozně koncentrovaný, ten čas, a ty lidi to ňák zvládaj. A některý se v tom zas ztrácej.“

Vzhledem k tomu, že se jedná o válečné uprchlíky, kteří často museli odejít ze svých domovů jen s tím nejnütnejším, potřebují v porovnání s jinými klienty větší pomoc a podporu. Někteří z nich se po nějaké době vrací do organizace s dalšími zakázkami,

pracovník se jim tedy obvykle věnuje delší dobu a řeší s nimi více témat než s jinými cizinci.

Na druhou stranu mají tito uprchlíci větší podporu a více možností než jiní azylanti. Přestože jsou sociální pracovníci vděční za výraznou solidaritu, je jim líto, že se s takovým přijetím nesetkali ostatní – především syrští - uprchlíci. Co se týče jiných klientů, musely se tyto organizace v minulosti potýkat mimo jiné s náročnou komunikací s úřady, státními institucemi nebo donory, nedostupností kurzů češtiny nebo nedostatkem zájmu ze strany státu.

Dalšími skupinami cizinců, které mohou být současnou situací znevýhodněné, jsou Rusové a Ukrajinci žijící v České republice již před válkou. Rusové se mohou setkávat s nenávisťnými komentáři či předsudečným jednáním, a to pouze na základě své národnosti a i přesto, že zde často pobývají právě z důvodu nesouhlasu s ruským režimem.

Ukrajinci zde již před válkou tvořili výraznou menšinu a pro splnění účelu dlouhodobého pobytu si většinou museli najít a udržet zaměstnání. S tím je ale spojena určitá administrativní zátěž a pro zaměstnavatele je tak v současné době snazší přijmout osoby s dočasnou ochranou než například osobu se zaměstnaneckou kartou.

Ve srovnání s jinými klienty jsou ukrajinští uprchlíci charakterističtí také tím, že převážnou většinu z nich tvoří matky s dětmi. Respondenti si všimají, že ukrajinské ženy přijímají roli matky na plný úvazek a proto některým z nich působí úzkost, že se v současné době kvůli práci nemohou svým dětem věnovat tak, jak by si představovaly. V jiných klientských rodinách často rodinu zabezpečuje především muž a žena zůstává doma s dětmi.

Kulturní a geografická blízkost

S ukrajinskými uprchlíky nás pojí některé stejné zvyky, jazyková blízkost nebo podobný právní systém. Převážná většina respondentů se shoduje na tom, že u nich vnímá více kulturních podobností než odlišností. Z tohoto důvodu může být pro uprchlíky snazší najít si zaměstnání, naučit se jazyk, zorientovat se v systému a celkově se rychleji a lépe adaptovat na české prostředí. Dalším faktorem, který může usnadňovat přijetí uprchlíků českými občany je, že nevypadají „*exoticky*“.

„A jak jsme si jazykově blízcí, tak je pak i pro občany České republiky snazší mezi sebou komunikovat a vzájemně se snášet. A dost zapadnou – když jedou metrem, tak je nepoznáte, dokud nepromluví.“

Někteří pracovníci zmiňují kulturní odlišnosti, které u těchto klientů vnímají. Jedná se například o osobnostní rysy jako je větší družnost, průbojnost, dále určitá nedůvěra v instituce nebo větší tradičnost ve vnímání rodiny. Stále se ovšem v porovnání s jinými cizinci jedná pouze o dílčí rozdíly, které nemají zásadní vliv na spolupráci s těmito klienty. Převažující podobnost uprchlíků s českými občany měla podle respondentů také vliv na výraznou vlnu solidarity, která doprovázela především počátek ruské invaze na Ukrajinu.

Význam komunity

Už před začátkem rusko-ukrajinské války žila v České republice velmi početná komunita ukrajinských občanů. Do povědomí se mnozí z nich zapsali především jako pracovníci zaměstnanci, kteří jsou ochotni pracovat i za nižší mzdu a na pozicích, o které mnohdy nemají čeští občané příliš velký zájem.

Nezřídka se stávalo, že do České republiky přijížděli ukrajinští uprchlíci za svými příbuznými či známými, kteří jim většinou pomohli zvládnout nastalou situaci takovým způsobem, že tito klienti na základě toho potřebovali pouze částečnou nebo jen minimální podporu od sociálních pracovníků.

Ukrajinská komunita v České republice je pro řadu osob přechajících před rusko-ukrajinskou válkou primárním (a pro některé i jediným) zdrojem informací. Na jednu stranu se tak mají tito lidé na koho obrátit v případě nouze, na druhou stranu se v rámci komunity často šíří nepravdivé informace, jejichž vyvrácení je pro sociální pracovníky často obtížné.

„Takže si ty informace pak mnohem rychleji předávají a vytváří tak mezi sebou rychlejší komunikační síť a kanály.“

S ukrajinskou komunitou na českém území je nechvalně spojena také „tradice“ ilegálního zaměstnávání, kde v mnohem větší míře hrozí zneužívání ze strany zaměstnavatele například nevyplácením mzdy či neposkytnutím pracovní smlouvy. Uprchlíci svou volbu často zdůvodňují jazykovou bariérou, strachem z úřadů, špatnou zkušeností nebo nutností

sehnat si práci co nejdříve. Přestože status dočasné ochrany umožňuje uprchlíkům ihned začít pracovat na otevřeném trhu práce, mnozí z nich se – i vlivem komunity – stávají součástí tzv. *šedé ekonomiky*.

Specifika práce s ukrajinskými uprchlíky

Solidarita jako nedílná součást pomoci

V reakci na rusko-ukrajinskou válku se mezi českými občany zvedla výrazná vlna solidarity, která respondentům značně usnadnila práci s uprchlíky. Vysvětlují si jí především větší blízkostí konfliktu i uprchlíků a historickou zkušeností českých občanů s Ruskou federací.

Obyvatelé České republiky se dobrovolně zapojovali do pomoci uprchlíkům, přispívali na materiální vybavení nebo nabízeli bezplatné ubytování, volná pracovní místa a jazykové kurzy. Také zaměstnanci úřadů nebo škol byli při komunikaci mnohem ochotnější než dříve. Někteří respondenti přiznávají, že bez takové podpory by mohli jen těžko přichozím pomoci.

„Bez té velké solidarity by tu spousta těch lidí z Ukrajiny vůbec nemohla být.“

Velká chuť českých občanů pomáhat také umožnila sociálním pracovníkům zvládat tuto situaci lépe a *„nepociťovat takovou bezmoc jako v roce 2015 (syrská uprchlická krize), kdy to všechno bylo jenom špatný“*. Právě na rozdíl od syrských uprchlíků byla nezanedbatelná část osob přicházejících z Ukrajiny ubytována přímo u českých občanů. I tento důsledek solidarity může velmi pomoci při začleňování uprchlíků do české společnosti.

„Obecně ten hejt vůči migrantům a nehejt vůči lidem, kteří přicházejí z Ukrajiny, tak o to byla jednodušší ta práce – jako komunikace se zdravotníma pojišťovnama, s doktorama, veškerýma lidma – přišlo mi, že to bylo do určité míry jednodušší. Protože ty lidi z pětadevadesátí procent – na začátku určitě – hodně chtěli být nápomocní.“

Pracovníci zároveň vyjadřují pochopení v souvislosti s tím, že po nějaké době vlna solidarity opadla, přičemž většina z nich nepovažuje tento pokles za nijak zvlášť fatální pro jejich práci.

Profesní nároky na sociální pracovníky

„Na začátku jsem se bála toho, jak mám těm lidem poskytnout bezpečí, jak s nima mám mluvit po tom všem, co si tam zažili nebo z čeho sem utíkali.“

Do nároků na sociální pracovníky v této oblasti se především promítá skutečnost, že se jedná o bezprecedentní množství nových klientů, kteří za sebou často mají traumatizující válečnou zkušenost. Respondenti hovoří o tom, že se postupně naučili zvládat lépe stres – a to jak svůj, tak i akutní stres klientů a kvůli velkému náporu uprchlíků také někteří z nich snažili zefektivnit své služby – například překladáním informačních letáků, které následně umísťovali na úřady práce.

Pracovníci se také snažili být vnímavější, jelikož se nemálo uprchlíků potýkalo s posttraumatickou stresovou poruchou či depresemi. Někteří klienti zpočátku nevyjadřovali žádné emoce a až postupem času dokázali na konzultacích otevírat bolestivá témata, která si s sebou přinášeli.

V kontaktu s uprchlíky se sociální pracovníci snažili především o vstřícný a lidský přístup vzhledem k okolnostem, které celou situaci provází, dále pak lépe poznávat jejich kulturu a zvyklosti a sledovat aktuální dění ohledně konfliktu. Kladli důraz na to, aby neredukovali pomoc pouze na poskytování informací, ale snažili se také o vytvoření bezpečného prostředí, kde má klient prostor mluvit o svých potřebách.

„Oni dost často ví, kam co jde, ale trochu se zapomíná na to, že to jsou normální lidi a že je potřeba je opravdu zapojit do běžného života, a ne je jenom nějakým způsobem informovat.“

Proměna sociální práce coby profese

Nastalá situace měla vliv na podobu sociální práce jako profese, a to konkrétně začleněním nových osob do profese sociální práce, větší propojeností služeb nebo celkovým rozvíjením možností pomoci a podpory.

Pomoc při zabezpečování základních životních potřeb poskytovali například na Odborech azylové a migrační politiky nebo ihned po příjezdu na hlavní nádraží v Praze často dobrovolníci, z nichž velkou část tvořili občané Ukrajiny.

„Dost se to podle mě ukazovalo i na tom hlavním nádraží, kde za ty tři měsíce, co jsme tam byli, tam přišlo přes tři tisíce dobrovolníků a byli to fakt lidi z různých profesí, různého věku, i různého – podle mě – politického vyznání.“

Jejich činnost nejen ulehčovala práci v té době velmi přetíženým sociálním pracovníkům, ale také přivedla některé z nich do sociální či interkulturní oblasti.

„Takže to si myslím, že je fajn, že vlastně jsou ty řady okořeněný a tady ty lidi maj zas třeba úplně jiný zkušenosti, znalosti a schopnosti, kterýma tu sociální práci můžou obohatit a rozšířit ten obzor.“

Ačkoliv někteří respondenti poukazují na nedostatky v celkové koordinaci služeb pro uprchlíky – především ze začátku války – větší část z nich zmiňuje, že příliv ukrajinských uprchlíků v podstatě přiměl neziskové organizace k větší spolupráci.

„A každá ta organizace si vlastně musela najít to své místo jako v té válce, co budou dělat, jestli budou pracovat v tom terénu nebo jestli za nima budou ty lidi docházet.“

Reakce na rusko-ukrajinskou válku s sebou přinesla také vhodnější podmínky pro vytvoření nebo realizaci projektů, na které dříve nebylo dostatek financí. Velmi pohotově byly nabízeny různé služby, některé organizace přizpůsobovaly svou činnost potřebám uprchlíků.

„Vlastně třeba hrozně rychle došlo k identifikaci těch potřeb, hned tu byly různé kurzy nebo akce, různé iniciativy.“

V důsledku takového širokého spektra pomoci došlo k nezanedbatelnému obohacení sociální práce.

Proměna sociální práce s migranty

Sociální práce s cizinci byla až do začátku války opomíjená oblast v rámci tohoto oboru, přičemž sociální pracovníci na tuto skutečnost naráželi například při komunikaci s úřady práce, jinými institucemi nebo donory. V důsledku příchodu velkého množství ukrajinských uprchlíků došlo k jejímu zviditelnění a zlepšila se informovanost, propojenost s úřady, ministerstvy a určitá připravenost státního sektoru na cizince obecně.

„A pak si myslím, že určitě výzvou je, abychom se naučili tu integraci cizinců, protože my jsme vlastně nikdy neměli žádnou pořádnou uprchlickou krizi na území České republiky

až do dnešních let. Takže tohle je jedinečná příležitost, jak se naučit dělat dobrou sociální práci s uprchlíkama.“

Díky náporu uprchlíků vyšlo najevo, že systém pomoci migrantům není úplně domyšlený, například že zde není dostatek interkulturních pracovníků, zaostává financování těchto služeb a tím pádem i možnosti pomoci a podpory. Nyní jsou k dispozici jasná data a zjištění, s kterými mohou organizace věnující se migrantům argumentovat.

Kromě zviditelnění sociální práce s migranty tak můžeme hovořit i o jejím prohloubení, a to nejen z důvodu sesbírání informací, ale také již zmíněného bydlení mnoha ukrajinských uprchlíků u českých občanů, tedy integrací v přirozeném prostředí.

V rámci sociální práce s ukrajinskými uprchlíky vyvstává na povrch také důležitost interkulturní práce, kdy interkulturní pracovníci obvykle doprovází klienty na úřady nebo na jiné schůzky, tlumočí při konzultacích se sociálním pracovníkem a celkově napomáhají lepšímu porozumění uprchlíka českému prostředí a naopak. Především na úřadech práce se tito pracovníci osvědčují jako obhájci klientových oprávněných zájmů proti úředníkům, kteří někdy mohou zneužívat svého postavení.

„Já myslím, že to je hrozně důležitá věc, jako přidaná hodnota pro tu práci. Pro ně (ukrajinské uprchlíky) je to důležité taky, když prostě tady mají člověka, který tu už – já nevím – pět, deset let žije a nějak se tu integroval, tak to je podle mě pro ně i takový motivující. Věděj, že to prostě jde že se tady můžou taky integrovat a taky žít.“

11.1 Shrnutí

V následujícím textu shrnuji nejdůležitější poznatky, ke kterým jsem na základě výzkumu dospěla:

- vzhledem ke **specifikům nastalé situace:**
  - současná situace je specifická blízkostí konfliktu, s kterou souvisí také mnohem větší informovanost a určitá všudypřítomnost konfliktu
  - blízkost války se projevuje také v usnadněném návratu domů, přičemž tato skutečnost může snižovat motivaci ukrajinských uprchlíků začlenit se
  - do práce s uprchlíky se promítá také nejistota ohledně fungování institutu dočasné ochrany v budoucnosti
  - příchod velkého množství ukrajinských uprchlíků zvýraznil nedostatky ve státním systému – především nedostatečné kapacity ve školství, zdravotnictví a nedostupnost bydlení

- vzhledem ke **specifikům ukrajinských uprchlíků jako cílové skupiny:**
  - ukrajinští uprchlíci tvoří velkou rozmanitou skupinu, kterou pojí pouze jediná charakteristika – nutnost útěku před válkou
  - někteří pracovníci zmiňují jako další pojítka nedobrovolnost jejich pobytu v České republice a traumatické zkušenosti spojené s válkou (tedy obecnou charakteristiku uprchlíků, kteří se ovšem v České republice oproti jiným migrantům nevyskytují v takovém množství, z tohoto důvodu jsou nyní tyto znaky viditelnější, ačkoli bychom je našli i u jiných než ukrajinských uprchlíků)
  - oproti jiným uprchlíkům se také mnohem častěji jedná o matky s dětmi (jiní uprchlíci jsou spíše muži)
  - dále se ukrajinští uprchlíci odlišují mnohem kratším časem na adaptaci, ale zároveň také mnohem větší podporou, než je tomu zvykem u jiných azylantů
  - přítomnost ukrajinských uprchlíků dopadá i na jiné cizince žijící v České republice – především na občany Ruska a občany Ukrajiny, žijící zde před začátkem invaze
  - kulturní a geografická blízkost spíše usnadňuje vzájemnou spolupráci i začlenění uprchlíků

- odlišnost kultury se projevuje v některých osobnostních rysech nebo tradičnějším postavením ženy, nijak zásadně ovšem práci s uprchlíky neovlivňují
- informovanost i začlenění uprchlíků ovlivňuje do velké míry početná ukrajinská komunita, která fungovala v České republice již před válkou
- s komunitou je ovšem také spojeno riziko předávání si nepravdivých informací či problematika ilegálního zaměstnávání

- vzhledem ke **specifikům práce s ukrajinskými uprchlíky**:

- nevídaná solidarita značně usnadnila a do jisté míry i umožnila podporu a pomoc ukrajinským uprchlíkům
- válka na Ukrajině s sebou přinesla nové nároky na sociální pracovníky – například nutnost vypořádání se s akutním stresem u klientů či potřeba zefektivnění práce
- došlo k většímu propojení a spolupráci mezi jednotlivými službami, organizacemi a resorty, vznikají nové projekty či iniciativy
- více se rozvíjí sociální práce s migranty obecně, projevují se sice jisté nedostatky v systému, zároveň ale nastalá situace, kdy se počet cizinců v České republice výrazně zvýšil, může konečně vést k potřebným změnám v této oblasti
- projevil se význam interkulturní práce

12 Závěr

Tato práce se zabývala přiblížením sociální práce s ukrajinskými uprchlíky v České republice se zaměřením na možná specifika spojená především s bezprecedentností současného stavu. Mými dalšími cíli bylo zkoumat, zda a do jaké míry tuto oblast ovlivňují jisté faktory (např. výrazná solidarita směrem k uprchlíkům) a jaký má tato situace vliv na sociální práci jako celek. Na tyto otázky jsem se snažila si zodpovědět analýzou polostrukturovaných kvalitativních rozhovorů, vedených se sociálními pracovníky z pražských neziskových organizací zaměřujících se na migranty.

Seznámením se s potřebnými informacemi a provedením výzkumu jsem dospěla k závěru, že sociální práce s ukrajinskými uprchlíky je specifická oproti práci s jinými klienty, přičemž za hlavní faktory bych označila blízkost války, výraznou solidaritu mezi českými občany, nutnost rychlé reakce a dosud nebývale veliký počet válečných uprchlíků, skupiny, se kterou se dříve sociální pracovníci tolik neseťkávali.

Skutečnost, že se ukrajinští uprchlíci mohou kdykoli vrátit do své země, jen několik set kilometrů vzdálené od té naší, může ovlivňovat jejich motivaci se adaptovat a odlišuje je od „klasických“ válečných uprchlíků, kteří tuto možnost ve většině případů nemají. Zároveň se jedná o evropské uprchlíky, kteří jsou nám blízcí svým jazykem, vzhledem a do jisté míry i svou kulturou a mentalitou. Tyto podobnosti povětšinou jejich začlenění ulehčují a také sociální pracovníci se shodují na tom, že se kulturní i geografická blízkost odráží také v práci s těmito klienty.

Na podobu a rozsah práce s ukrajinskými uprchlíky má velký vliv i rozsáhlá solidarita mezi českými občany, která značně rozšířila možnosti podpory a v porovnání s jinými válečnými uprchlíky rozhodně nemá obdoby. Jedním z důvodů může být existence početné ukrajinské komunity na našem území již před válkou, čeští občané byli tedy na občany Ukrajiny částečně „zvyklí“. Právě komunita může být pro uprchlíky jak zdrojem podpory, tak i rizikem předávání si nepravdivých informací či „tradice“ ilegálního zaměstnávání.

V průběhu výzkumu vyplývalo na povrch, že dotazovaní sociální pracovníci se ve své praxi neseťkávají tak často s válečnými uprchlíky a z toho důvodu vnímají ukrajinské uprchlíky jinak oproti svým dalším klientům (zpravidla dobrovolným migrantům), nikoli však příliš rozdílně oproti jiným uprchlíkům. Kromě již zmíněných specifíků

ovšem i tak ukrajinské uprchlíky odlišuje například nutnost rychlé orientace v systému nebo značně větší informovanost a určitá „všudypřítomnost“ války. Velký počet uprchlíků také zvýraznil již existující problémy a nedostatky v systému týkající se především nedostatečných kapacit ve školství a zdravotnictví a nedostupnosti bydlení.

V důsledku celé situace došlo ke zviditelnění a rozvoji sociální práce jako profese i konkrétní oblasti sociální práce s migranty. Příchod velkého množství uprchlíků klade nové nároky na sociální pracovníky a přiměl jednotlivé organizace a resorty k většímu propojení a spolupráci. Zdůraznila se také role interkulturní práce v procesu začlenění uprchlíků do české společnosti.

Mezery ve výzkumu vnímám především v realizaci rozhovorů, kdy zpětně hodnotím, že jsem mohla být na interview připravenější a více se doptávat na podrobnosti. Myslím si také, že toto téma by bylo vhodné zpracovávat i formou fokusních skupin, kde by na sebe mohli respondenti navzájem reagovat či se doplňovat.

Na tuto práci by se dalo navázat zaměřením se na vnímání sociálních služeb či sociální práce v České republice pohledem ukrajinských uprchlíků či přiblížením prožívání rusko-ukrajinské války a jejích dopadů sociálními pracovníky.

13 Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

Bejček, J. M. (2016). Úvod do práce s rodinami migrantů s udělenou mezinárodní ochranou. Univerzita Jana Amose Komenského.

Disman, M. (1993). Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele. Karolinum.

Günterová, T. (2010). Sociální práce s uprchlíky. In *Sociální práce v praxi* (p. 331–344). Portál.

Hendl, J. (2005). Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace. Portál.

Kolektiv Autorů. (2004). Uprchlíkem v česku. Člověk v tísní - společnost při ČT, o. p. s.

Kolektiv autorů a autorek. (2014). Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR. In Báze, o. s.

Krahulcová, B. (2008). Kontexty sociální a charitativní práce. Nakladatelství Luboš Marek.

Lukešová, M. (2015). Interkulturní kompetence jako faktor kulturně kompetentní praxe v sociální práci. *Sociální práce*, 1, 96–108.

Matoušek, O., & kol. (2011). Sociální služby. Portál.

Matoušek, O. (2013). Encyklopedie sociální práce. Portál.

Matoušek, O., & kol. (2013). Metody a řízení sociální práce (3rd ed.). Portál.

Matoušek, O. (2016). Slovník sociální práce (3rd ed.). Portál.

Navrátil, P., & Musil, L. (2000). Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. Fakulta sociálních studií.

Novotná, H., Šťovíčková Jantulová, M., & Špaček, O. (2020). Metody výzkumu ve společenských vědách. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.

Ondrušová, Z., & kol. (2009). Základy sociálnej práce. MSD.

Topinka, D., Šotola, J., Janků, T., Linhartová, L., & Čermáková, E. (2015). Podpora sítě služeb pro rodiny s dětmi z tzv. třetích zemí. SocioFaktor s. r. o.

Pastrňák, R. (2008). Sociální práce s menšinami a migranty. Optys.

Internetové zdroje

6 způsobů, jak Charita stále pomáhá lidem zasaženým válkou na Ukrajině. (n.d.). Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce. <https://svet.charita.cz/aktuality-svet-charita/6-zpusobu-pomoc-ukrajine/>

Adaptace – *Sociologická encyklopedie*. (n.d.). Sociologická encyklopedie. <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Adaptace>

Agency for migration and adaptation AMIGA, z.s. – prague, czech republic. (n.d.-a). Agency for Migration and Adaptation AMIGA, z.s. – Prague, Czech Republic. <https://amiga-migrant.cz/>

Agency for migration and adaptation AMIGA, z.s. – prague, czech republic. (n.d.-b). Agency for Migration and Adaptation AMIGA, z.s. – Prague, Czech Republic. <https://amiga-migrant.cz/>

Agency for migration and adaptation AMIGA, z.s. – prague, czech republic. (n.d.-c). Agency for Migration and Adaptation AMIGA, z.s. – Prague, Czech Republic. <https://amiga-migrant.cz/>

Askew, J. (2023). *Ukraine war: A month-by-month timeline of the conflict so far*. Euro news. <https://www.euronews.com/2023/01/30/ukraine-war-a-month-by-month-timeline-of-the-conflict-in-2022>

Bigg, M. M. (2023, February 24). *How russia's war in ukraine has unfolded, month by month*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/article/ukraine-russia-war-timeline.html>

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Centrum následné podpory uprchlíkům z Ukrajiny. (n.d.). Hlavní město Praha pro Ukrajinu. <https://pomocukrajine.praha.eu/cz/centrum-nasledne-podpory-uprchlikum-z-ukrajiny>

Co jsou sociální služby? - Oficiální stránky města Nýřany. (n.d.). Město Nýřany - Oficiální stránky města Nýřany. <https://www.nyrany.cz/mesto/socialni-sluzby/co-jsou-socialni-sluzby/>

CReAM: Centre for research and analysis of migration - ukraine crisis. (n.d.). CReAM: Centre for Research and Analysis of Migration. <https://cream-migration.org/ukraine-detail.htm?article=3573>

Členové vlád České republiky a Ukrajiny jednali společně v Kyjevě. (2022, October 31). Vláda ČR. <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/clenove-vlad-ceske-republiky-a-ukrajiny-jednali-spolecne-v-kyjeve-200289/>

ČeskéNoviny.cz. <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/2305214>

ČTK. (2022, August 23). *Češi vybrali za půl roku na Ukrajinu přes čtyři miliardy, peníze posílají dál* | [ceskenoviny.cz](https://www.ceskenoviny.cz). České noviny | ČeskáNoviny.cz. <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/2246409>

ČTK. (2023, January 1). *Dočasnou ochranu v ČR loni získalo 473.216 ukrajinských uprchlíků před válkou* | [ceskenoviny.cz](https://www.ceskenoviny.cz). České noviny |

ČTK. (2022b, November 14). *Von der Leyenová: Česko je příkladem solidarity s Ukrajinou, Evropu drží pohromadě.* [aktuálně.cz](https://zpravy.aktualne.cz). <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/von-der-leyenova-cesko-je-prikladem-solidarity-s-ukrajinou/r~709b0cba640211edbc030cc47ab5f122/>

ČTK. (2023c, February 24). *Sněmovna schválila změny v podporách ukrajinských uprchlíků.* České noviny. <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/zive-poslanci-uctili-minutou-ticha-obeti-ruskeho-vpadu-na-ukrajinu/2330283>

Dlupalová, K. (n.d.). V České republice je aktuálně 325 tisíc uprchlíků z Ukrajiny. Ministerstvo vnitra České republiky. <https://www.mvcr.cz/clanek/v-ceske-republice-je-aktualne-325-tisic-uprchliku-z-ukrajiny.aspx>

Dlupalová, K. (2023a). *Už rok se Ukrajina brání ruské agresi. Už rok trvá pomoc Česka i celé společnosti.* Ministerstvo vnitra České republiky. <https://www.mvcr.cz/clanek/uz-rok-se-ukrajina-brani-ruske-agresi-uz-rok-trva-pomoc-ceska-i-cele-spolecnosti.aspx>

Dlupalová, K. (2023b). *Dočasná ochrana pro Ukrajince půjde prodloužit o jeden rok. Vláda schválila Lex Ukrajina IV.* Ministerstvo vnitra České republiky. <https://www.mvcr.cz/clanek/docasna-ochrana-pro-ukrajince-pujde-prodlouzit-o-jeden-rok-vlada-schvalila-lex-ukrajina-iv.aspx>

Dlupalová, K. (2023c). [Www.nasiukrajinci.cz](https://www.nasiukrajinci.cz). Ministerstvo vnitra spustí web koordinující nabídky i žádosti o pomoc pro Ukrajinu. Ministerstvo vnitra České republiky. <https://www.mvcr.cz/clanek/www-nasiukrajinci-cz-ministerstvo-vnitra-spusti-web-koordinujici-nabidky-i-zadosti-o-pomoc-pro-ukrajinu.aspx>

Gazdík, P. (n.d.). *MŠMT připravilo informační a metodickou podporu škol v návaznosti na aktuální dění na Ukrajině*. edu.cz. <https://www.edu.cz/msmt-pripravilo-informacni-a-metodickou-podporu-skol-v-navaznosti-na-aktualni-deni-na-ukrajine/>

Gáfríková, E. (2022, February 24). PŘEHLEDNĚ: Klíčové události války na Ukrajině, mapa invaze, počty uprchlíků. Deník.cz. https://www.denik.cz/ze_svetu/ukrajina-valka-deni-prehledne.html

Geist, B. (1992). *Sociologický slovník*. Victoria Publishing.

Glaserová, D. (2023, February 3). *Ukrajinstí uprchlíci se v Česku často nemohou věnovat své profesi. Zdravotníci by přitom mohli pomoci*. ČT 24. <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3562292-ukrajinsti-uprchlici-se-v-cesku-casto-nemohou-venovat-sve-profesi-zdravotnictvi>

Gričová, A. (2022, May 16). *Poskytovatelé sociálních služeb, kteří pečují o válečné uprchlíky, mohou žádat o dotace*. ČT 24. <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3489292-poskytovatele-socialnich-sluzeb-kteri-pecuji-o-valecne-uprchliky-mohou-zadat-o-dotace>

Grim, J. (2022, October 11). *Kolem útoku na Kerčský most zuří informační válka. Otázky a odpovědi k explozi ‚Putinovy pýchy‘*. iRozhlas. https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/kercky-most-krym-rusko-utok-vybuch-putin-krymsky-most_2210110625_jgr

Hlavní město Praha pro Ukrajinu. (n.d.). Hlavní město Praha pro Ukrajinu. <https://pomocukrajine.praha.eu/cz/kacpu-v--praze>

Homepage. (n.d.). Stojíme za Ukrajinou. <https://www.stojimezaukrajinou.cz/>

Hronová, Z. (2023, February 26). *Na Ukrajině jsme pohlíželi jen jako na levné dělníky. Nyní jsou pro nás sousedy*. Deník.cz. https://www.denik.cz/z_domova/ukrajinsti-uprchlici-v-cesku-20240222.html

InBáze dětem z ukrajiny - inbáze, z. s. (n.d.). InBáze, z. s. <https://inbaze.cz/inbaze-detem-z-ukrajiny/>

Infografika - Dočasná ochrana vysídlených osob poskytovaná EU. (n.d.). Evropská rada. <https://www.consilium.europa.eu/cs/infographics/temporary-protection-displaced-persons/>

Informace v souvislosti s invazí Ruska na Ukrajinu. (2022, April 7). Vláda ČR. <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/informace-v-souvislosti-s-invazi-ruska-na-ukrajinu-194507/>

Iniciativa Hlavák – Pomáháme lidem na útěku od roku 2015. (n.d.). Iniciativa Hlavák – Pomáháme lidem na útěku od roku 2015. <https://iniciativahlavak.cz/>

Iniciativa Hlavák. (2022, May). Vyjádření Iniciativy Hlavák k současné humanitární krizi na Hlavním nádraží. Protestant - nezávislý evangelický měsíčník. <http://protestant.evangnet.cz/vyjadreni-iniciativy-hlavak-k-soucasne-humanitarni-krizi-na-hlavnim-nadrazi>

Integrace cizinců. (n.d.). Průvodce. <https://www.mpsv.cz/integrace-cizincu>

Jednání vlády. (n.d.). Vláda ČR. <https://www.vlada.cz/cz/jednani-vlady/>

Karasová, J. (2022, June 27). Češi pomáhají uprchlíkům z Ukrajiny. Průměrně poslala každá domácnost od začátku války 1500 korun. iROZHLAS. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/financni-materialni-pomoc-ukrajinsti-uprchlici_2206270615_lou

Konsorciium nevládních organizací pracujících s migranty. (n.d.). Konsorciium nevládních organizací pracujících s migranty. <https://migracnikonsorciium.cz/cs/lex-ukrajina-zakladni-prehled/>

Kordík, J. (2022, December 24). Napadené Ukrajině projeví Češi během roku solidaritu. Směřovali tam finanční i materiální pomoc. ČT 24. <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3552294-napadene-ukrajine-projevili-cesi-behem-roku-solidaritu-smerovali-tam-financi-i>

Kučerová, D. (2022, March 19). *Osm krvavých let. Ruský příběh o ukrajinské genocidě žije dodnes*. Seznam zprávy. <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-osm-krvavych-let-rusky-pribeh-o-ukrajinske-genocide-zije-dodnes-192748>

Lex ukrajina – základní přehled : Migrace online. (n.d.). home : MigraceOnline.cz. <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/lex-ukrajina-zakladni-prehled>

Metodické materiály. (n.d.). InBáze, z. s. <https://inbaze.cz/publikace-a-metodicke-materialy/>

Ministerstvo financí k Ukrajině. (2022, March 9). Ministertstvo financí České republiky. <https://www.mfcr.cz/cs/zahranicni-sektor/mezinarodni-spoluprace/aktuality/2022/ministerstvo-financi-k-ukrajine-46803>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. (2023, June 29). *Od července se mění podpora uprchlíků z Ukrajiny. Bude cílit především na zranitelné osoby*. MPSV. <https://www.mpsv.cz/-/od-cervence-se-meni-podpora-uprchliku-z-ukrajiny-bude-cilit-predevsim-na-zranitelne-osoby>

MŠMT vytvořilo speciální portál k Ukrajině, MŠMT ČR. (n.d.). MŠMT ČR. <https://www.msmt.cz/msmt-vytvorilo-specialni-portal-k-ukrajine>

Naše pomoc Ukrajincům pokračuje. (2022, April 14). Diakonie Českobratrské církve evangelické. <https://www.diakoniespolu.cz/clanky/pomoc-ve-svete/ukrajina-novinky/nase-pomoc-ukrajincum-pokracuje/>

Novelizace Lex Ukrajina zkomplikuje integraci uprchlíků, soudí odbornice na migraci Faltová. (n.d.). iROZHLAS. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/uprchlici-integrace-lex-ukrajina-novelizace-valka-migrace_2302101759_elev

O metě. (n.d.). META o.p.s. <https://meta-ops.eu/clanek/o-mete/>

O nás. (n.d.). home. <https://mkc.cz/cz/o-nas>

O nás. (n.d.-b). home. <https://mkc.cz/cz/o-nas>

O nás - Sdružení pro integraci a migraci. (n.d.). Sdružení pro integraci a migraci. <https://www.migrace.com/cs/organizace/o-nas>

O nás. (n.d.-c). InBáze, z. s. <https://inbaze.cz/o-nas/>

Organizace pro pomoc uprchlíkům — Kdo jsme. (n.d.). Organizace pro pomoc uprchlíkům —. <https://www.opu.cz/cs/kdo-jsme/>

Organizace pro pomoc uprchlíkům — Podpořte pomoc ukrajinským uprchlíkům v ČR. (n.d.). Organizace pro pomoc uprchlíkům —. <https://www.opu.cz/cs/2023/02/podpora-ukrajinskym-uprchlikum-v-cr/>

Organizace pro pomoc uprchlíkům — OPU Hotel a další služby pro Ukrajince – update. (n.d.). Organizace pro pomoc uprchlíkům —. <https://www.opu.cz/cs/2022/03/opu-hotel-a-dalsi-sluzby-pro-ukrajince-update/>

Palková, J. (2009). Role odlišného kulturního kontextu při práci s uprchlíky [Unpublished masters thesis]. Masarykova univerzita.

PAQ Research. (2022). Integrace ukrajinských uprchlíků v ČR 2022.

Pilíř ochrany uprchlíků: Ženevská úmluva slaví 70 let. (n.d.). Velvyslanectví SRN v Praze - Ministerstvo zahraničních věcí. <https://prag.diplo.de/cz-cs/-/2472880>

Podpora dětí z Ukrajiny - rozcestník. (n.d.). Inkluzivní škola. <https://inkluzivniskola.cz/podpora-deti-z-ukrajiny>

Pohanka, V. (2023, March 6). *Rok války aneb Ukrajinci v Česku. Pomoc státu klesá, uprchlíci se o sebe chtějí postarat sami.* iRozhlas. https://www.irozhlas.cz/zpravodomov/valka-na-ukrajine-uprchlici-cesko-pomoc-azyl-charita_2303061234_har

Pomáhej ukrajině. (n.d.). Pomáhej Ukrajině. <https://www.pomahejukrajine.cz/>

Pomoc ukrajině. (n.d.). Průvodce. <https://www.mpsv.cz/pomoc-ukrajine>

Pomoc pro Ukrajinu / допомога для України. (n.d.). Ministerstvo zdravotnictví. <https://www.mzcr.cz/category/ukrajina/>

Poskytování sociálních služeb uprchlíkům z Ukrajiny. (n.d.). Příspěvek na bydlení. <https://www.energetickyprispevek.cz/poskytovani-socialnich-sluzeb-uprchlikum-z-ukrajiny>

Poradenství – Sociologická encyklopedie. (n.d.). Sociologická encyklopedie. <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Poradenství>

Pro veřejnost. (n.d.). META o.p.s. <https://meta-ops.eu/pro-verejnost-ua/pro-verejnost/>

Projekty - Sdružení pro integraci a migraci. (n.d.). Sdružení pro integraci a migraci. <https://www.migrace.com/cs/delame/projekty>

Působnost ministerstva - Ministerstvo vnitra České republiky. (n.d.). Úvodní strana - Ministerstvo vnitra České republiky. <https://www.mvcr.cz/clanek/ministerstvo-pusobnost-ministerstva.aspx>

Skalníková, M. (2006). *Reakce okolního prostředí na integraci mentálně postižených v rámci chráněného bydlení sv. michala* [Unpublished bachelors thesis]. Masarykova univerzita.

Slovníček pojmů - Aktuální informace o migraci. (n.d.). Úvodní strana - Ministerstvo vnitra České republiky. <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/slovnicek-pojmu.aspx>

Spěvák, P. (2022, February 26). *Solidarita s Ukrajinou: Češi nabízejí ubytování, pro uprchlíky jezdí k hranicím.* Deník.cz. https://www.denik.cz/z_domova/solidarita-ukrajina-cesi-ubytovani.html?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu

Švihel, P. (2023, February 7). *Pro uprchlíky má Praha „stop stav“.* Narazila i rodina, která si sama našla ubytování. Seznam Zprávy. <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-zivot-v-cesku-pro-uprchliky-ma-praha-stop-stav-narazila-i-rodina-ktera-si-sama-nasla-ubytovani-225197>

Uherek, Z. (2012). *Analýza státního integračního programu pro azylanty.* Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.

Ukrajina: Pomáháme tady i tam. (n.d.). Člověk v tísni. <https://www.clovekvtisni.cz/co-delame/humanitarni-a-rozvojova-pomoc/ukrajina>

Ukrajina - rozšíření ubytovacích kapacit. (2023). Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. <https://www.mmr.cz/cs/narodni-dotace/podpora-bydleni/ukrajina-rozsireni-ubytovacich-kapacit>

Ukrainian refugees by country 2023 | Statista. (n.d.). Statista. <https://www.statista.com/statistics/1312584/ukrainian-refugees-by-country/>

Ukraine refugee crisis: Aid, statistics and news | USA for UNHCR. (n.d.). How to Help Refugees — Aid, Relief and Donations | USA for UNHCR. <https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>

Uprchlíci vítějte. (n.d.). Uprchlíci vítějte. <https://uprchlici-vitejte.cz/#myslenka>

Urbanová, A., Jadrný, P., Grim, J., & Kočí, P. (2023, February 23). *Časová osa: Rok ruské války na Ukrajině. Tisíce mrtvých, umučení civilisté, postup vojsk.* https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/rok-valky-na-ukrajine-rusko-invaze-casova-osa-zelenskyj-putin_2302230620_pek

Varhol, C. (2022, May 3). *Mimořádné dotační řízení MPSV - pomoc osobám z Ukrajiny.* Svaz měst a obcí České republiky. <https://www.smocr.cz/cs/novinky/pomoc-pro-ukrajinu/a/mimoradne-dotacni-rizeni-mps-v---pomoc-osobam-z-ukrajiny>

Vokřál, J. (2023, February 24). *Dopady války na Česko. I po roce stojí Češi jasně za Ukrajinou.* Seznam zprávy. <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/fakta-jak-valka-na-ukrajine-zmenila-cesko-cesi-jsou-nejsolidarnejsi-v-historii-226309>

Vyhlášení Mimořádného dotačního řízení MPSV pro rok 2022 na úhradu výdajů sociálních služeb souvisejících s pomocí osobám z území Ukrajiny. (2022, October 17). MPSV. <https://www.mpsv.cz/web/cz/vyhlaseni-mimoradneho-dotacni-rizeni-mps-v-pro-rok-2022-na-uhradu-vydaju-socialnich-sluzeb-souvisejicich-s-pomoci-osobam-z-uzemi-ukrajiny>

War in ukraine | global conflict tracker. (n.d.). Global Conflict Tracker. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine>

Zelený, P. (2023, February 21). *Odhodlání ukrajinských uprchlíků je ohromující, nechtějí být závislí na pomoci, hodnotí expert.* ČT 24. <https://ct24.ceskatelevize.cz/specialy/rok-velke-invaze/3564029-odhodlani-ukrajinskych-uprchliku-je-ohromujici-nechteji-byt>

ŽADATELÉ O MEZINÁRODNÍ OCHRANU - Sdružení pro integraci a migraci. (n.d.). Sdružení pro integraci a migraci. <https://www.migrace.com/cs/poradna/informace-pro-cizince/zadatele-o-mezinarodni-ochranu>

Ostatní zdroje

Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách (2007).

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Zákon č. 65/2022 Sb. o některých opatřeních v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invází vojsk Ruské federace (2022).

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2022-65>

Zákon č. 66/2022 Sb. o opatřeních v oblasti zaměstnanosti a oblasti sociálního zabezpečení v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invází vojsk Ruské federace. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2022-66>

Zákon č. 67/2022 Sb. o opatřeních v oblasti školství v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invází vojsk Ruské federace.

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2022-67>

Zákon č. 325/1999 Sb. o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (zákon o azylu)

Úmluva o právním postavení uprchlíků z 28. července 1951 ve znění Protokolu z roku 1967 https://www.unhcr.org/cz/wp-content/uploads/sites/20/2016/12/Umluva_1951_a_Protokol_1967.pdf

Všeobecná deklarace lidských práv (1948).

https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/czc.pdf

Listina základních práv a svobod (1992). <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Klimešová, M., Šatava, J., & Ondruška, M. (2022). Situace uprchlíků z Ukrajiny. Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Ministerstvo vnitra České republiky. (2023a). *Počty osob s uděleným pobytovým oprávněním v souvislosti s válkou na Ukrajině ke dni 7. 3. 2023.*

Ministerstvo vnitra České republiky. (2023b). Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky.

14 Přílohy

Příloha č. 1 - Otázky polostrukturovaného rozhovoru

Úvod

- Jaká je Vaše konkrétní náplň práce v této organizaci?
- S kterými klienty obvykle pracujete (resp. s kým porovnáváte práci s ukrajinskými uprchlíky)?
- V jaké souvislosti se v práci setkáváte s ukrajinskými uprchlíky?
- Jaké jim poskytujete služby?

Faktory ovlivňující práci s ukrajinskými uprchlíky

- Jak se do Vaší práce promítá solidarita směrem k ukrajinským uprchlíkům?
- Vnímáte při práci s ukrajinskými uprchlíky více kulturních podobností či odlišností? Čím si to vysvětlujete?
- Připadá vám, že se z hlediska ukrajinských uprchlíků jedná spíše o integraci nebo adaptaci na české prostředí? Jak se jim to podle Vás daří? Jaké faktory tento proces zlehčují/ztěžují? Jak významné je pro ukrajinské uprchlíky téma integrace/adaptace?

Potřeby ukrajinských uprchlíků

- Co s Vámi ukrajínští uprchlíci nejčastěji řeší, jaká jsou jejich hlavní témata?
- Jak hodnotíte, že jsou jejich potřeby uspokojovány?
- Která potřeba ukrajinských uprchlíků je podle Vás zanedbávána?

Pracovníkem vnímaná specifika

- Jaké vnímáte konkrétní odlišnosti v této práci oproti práci s Vašimi dalšími klienty?
- Jak nastalá situace (válka na Ukrajině) proměnila Vaši práci?
- Jak nastalá situace proměnila sociální práci obecně a jaké výzvy s sebou pro ni přináší?
- V čem je podle Vás specifická cílová skupina ukrajinských uprchlíků?

Závěr

- Co si myslíte, že by se dalo/mělo dělat lépe/jinak?
- Je něco, co tu zatím nezaznělo a mělo by podle Vás zaznít?

Příloha č. 2 - Ukázka kódování rozhovoru

Teď se ještě vrátím k té podobnosti kultur, jak jste o tom předtím mluvila a zeptám se, jestli vnímáte při práci s těmito klienty nějaký kulturní podobnosti nebo odlišnosti?

No, tak co se týče těch odlišností, tak přemyslím třeba v rámci vzdělání, tak mají jako trošku jinej vzdělávací systém. A to často ňák vysvětlujeme v rámci nostrifikace diplomu. Ale jinak nějak z pohledu té kultury, tak myslím, že to je hodně podobný. No fakt mě teďka úplně nic nenapadá, protože jako když se s těmi bavím, tak mi to přijde úplně, že tam není nějaká kulturní bariéra.

Jsou mezi nimi a vašimi jinými klienty nějaký rozdíly?

Jakoby člověk od člověka, ale i to, v jaký jsou situaci, protože oni tady jsou vlastně jakoby nedobrovolně, že jo?

Když to třeba srovnám s ňákým Indem, co sem přijel za práci, přivezl sem celou rodinu, tak on prostě chce žít v Evropě z nějakýho důvodu, třeba že chce zlepšit svojí finanční situaci. A, no, prostě chce žít v Evropě, ale tady ty lidi jakoby vlastně nedobrovolně odešli z té země, protože neměli jinou možnost. Když začala ta krize, tak jsem tady ještě nepracovala, ale vím, že to bylo hrozně náročný pro kolegy a že často ty lidi trpěli prostě nějakou posttraumatickou stresovou poruchou a nebo depresi a prostě byla to pro ně úplně jiná situace, že jo? Nebylo to plánovaný. Často odešli hrozně narychlo, nevzali si s sebou žádný doklady a podobně, takže to je hrozně specifická situace. Takže ty lidi na začátku bylo prostě potřeba nějak opečovávat, vůbec jako uklidnit. A to je hroznej rozdíl oproti těm lidem, co sem přišli nějak dobrovolně za nějakým konkrétním účelem, nebo třeba za rodinou, kdežto tyhle lidi prostě přišli, protože neměli jinou možnost. Ale i přesto myslím, že se jakoby dobře integrují, než třeba právě jiný národy, myslím, že já zatím nemůžu říct stoprocentně, ale často třeba nejhůř se asi integrují lidi z Mongolska. Protože ty často už mají nějakou komunitu, za kterou oni přišli, a všichni jakoby ty pracovníci a zaměstnavatelé, tak všichni mluví tím jejich jazykem, žijou ve svý bublině a často se vůbec neorientují, nebo se nechtěj orientovat, protože myslí, že to za ně zajistí někdo jinej.

Ale nějak to jako jejich komunita, což každá národnost to tak má, ale ta ukrajinská, tam jaky mají prostě nějakou komunitu, kde si předávají informace, ale myslím, že proto, že ty kultury si jsou tak jako blíž, tak že líp se jim komunikuje i s Čechama a že berou ty informace od nás.

kulturní odlišnost

kulturní podobnost

srovnání s jinými klienty

profesní nároky

charakteristika ukrajinských uprchlíků

význam komunity

Příloha č. 3 – Informovaný souhlas

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Název aktivity: účast na výzkumu bakalářské práce

Pracoviště: katedra Sociální práce, Filozofická fakulta UK

Vedoucí výzkumné aktivity: Mgr. Jan Matěj Bejček, DiS.

Členka řešitelského týmu aktivity: Natali Hoffmannová

Kontaktní tel.: 728 583 933

E-mail: natyyhoff@gmail.com

Vážená paní, vážený pane,

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, zda a čím je charakteristická sociální práce s osobami přecházejícími před válkou na Ukrajině.

Zaměřuji se jak na specifika sociální práce s ukrajinskými uprchlíky, tak i specifika nastalé situace a charakteristiku těchto osob jako cílové skupiny sociální práce. Toto téma zkoumám skrze analýzu kvalitativních rozhovorů se sociálními pracovníky z neziskových organizací v Praze.

Ráda bych touto prací získala více informací o cílové skupině sociální práce – ukrajinských uprchlicích, přispěla k ucelení poznatků o sociální práci s touto skupinou, případně formulovala doporučení na základě případných zjištěných specifik.

Udělení souhlasu

Prohlašuji, že jsem si přečetl/a všechny výše uvedené informace o aktivitě. Na základě poskytnutých informací dobrovolně souhlasím se svou účastí na této aktivitě. Souhlasím s tím, že rozhovor se mnou bude nahráván, přičemž můžu kdykoliv požádat o přerušení nahrávání. Rozumím, že rozhovor bude dostupný osobám, které se podílejí na výše uvedeném projektu. Byl/a jsem informován/a, že moje jméno bude při prezentaci výsledků výzkumu anonymizováno. Rozumím, že nakládání s mými osobními údaji odpovídá pravidlům GDPR.

Souhlasím se svou účastí na výzkumné aktivitě.

Nesouhlasím se svou účastí a výzkumné aktivitě

V Praze dne: 22. 9. 2023

Jméno: ~~_____~~